

Berkenbosch

**Historisch-dendrologische waarden
van de buitenplaats Berkenbosch
te Oostkapelle**

Ecologisch Adviesbureau Maes

Berkenbosch

Historisch-dendrologische waarden van de buitenplaats Berkenbosch te Oostkapelle

Bert Maes
m.m.v. Han van Meegeren

Ecologisch Adviesbureau Maes

In opdracht van
Staatsbosbeheer Regio Zuid

Juni 2013

COLOFON

Rapportage:	Bert Maes
Lay-out:	Polanen Grafisch Ontwerpbureau
Foto's:	Han van Meegeren en Bert Maes
Kaarten:	Emma van den Dool
Onderzoek en veldwerk:	Bert Maes, Han van Meegeren, Emma van den Dool, Gemma Geux
Adviezen:	Bram Vader (Staatsbosbeheer), Anton van Haperen (Staatsbosbeheer), Luc Korpel, Lucia Albers (Albers Adviezen, Historische Parken), Anja Guineé (Anja Guineé Landschapsarchitectuur)
Opdracht:	Staatsbosbeheer Regio Zuid; Luc Korpel

INHOUD

1	INLEIDING	5
2	WERKWIJZE	7
3	RESULTATEN EN AANBEVELINGEN	13
	3.1. ALGEMEEN	13
	3.2. PARKBOSVAKKEN	15
	3.3. LANEN	28
	3.4. HOTSPOTS	32
4	AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN	41
5	LITERATUUR	43
BIJLAGE: 1. Historisch dendrologisch overzicht per boomsoort		45
2. CD met digitaal rapport en excelbestand met veldformulieren van de inventarisatie		55

Mogelijke Mondriaanboom op Berkenbosch (Grijze boom, 1911)

Mondriaanboom uit 1911. Studie 'Grijze boom' (boom II)

INLEIDING

Berkenbosch is een van de buitenplaatsen in de Manteling van Walcheren en maakt deel uit van een langgerekt bos, doorgegroeid hakhout, struweel en parkbosgebied tussen Domburg en Oostkapelle. Vanwege de natuurwaarde heeft de Manteling de status van Natuurmonument en is opgenomen in de lijst van A-locatie Bossen en de Natura 2000 gebieden. Berkenbosch is in feite een buitenplaats met tuin en parkbosvakken. Vegetatiekundig wordt het wel gerekend tot de droge duinbossen en binnenduinrandbos (deels met stinzenflora). De buitenplaats Berkenbosch is relatief klein: ca. 750 x 300 meter (ca. 22,5 ha) en is in de 17^e eeuw of 1^e kwart van de 18^e eeuw aangelegd nadat het gebied van de Manteling een periode van zandoverstuiving had gekend. Op de plaats van Berkenbosch is het duinreliëf merendeels afgegraven en afgevlakt. Na de aanleg hebben enkele wijzigingen plaats gevonden, die in verschillende tijdslagen in de buitenplaats zichtbaar zijn. Belangrijke bepalende elementen uit de formele aanleg (17^e en 18^e eeuw) en landschapsstijl (19^e eeuw) zijn nog opmerkelijk goed bewaard gebleven. Berkenbosch mag tot de cultuurhistorisch belangrijke buitenplaatsen in ons land worden gerekend. Door de ligging in de kustduinzone van Walcheren is de buitenplaats gevrijwaard gebleven van overstromingen, met name die van de tweede wereldoorlog. Daardoor is er ook nog steeds een groot bestand van oude monumentale bomen, hakhoutbomen en heesters van ca. 100-200 jaar.

In 1971 is de buitenplaats in handen gekomen van het Staatsbosbeheer, die tot nu toe een terughoudend beheer heeft gevoerd. In beperkte mate heeft dunning, inboet en nieuwe aanplant plaats gevonden. Zo heeft in het vak I-3 ten noordwesten van de Goudvissenkom een bosbouwkundige ingreep plaats gevonden met aanplant van beuk en eik. In de jaren '70 is gedurende enkele jaren het hakhoutbeheer in ere hersteld. Het herstel van de buitenplaats heeft zich tot nu toe vooral gericht op de hoofdstructuren: de lanen en de waterpartijen. In de afgelopen decennia heeft er de nodige uitval plaats gevonden van laanbomen, hoofdbomen en hakhoutbomen in de parkbosvakken. Ook is er veel spontane ontwikkeling van, deels onwenselijke, struiken en bomen. Daardoor komen niet alleen waardevolle begroeiingen in de knel, maar wordt ook het gewenste historische karakter

vertoebeld. Dit was de reden voor Staatsbosbeheer om een inventarisatie te laten uitvoeren van het historisch waardevolle bomen- en heesterbestand als een basis voor verdere beheersmaatregelen. In de periode augustus-oktober 2012 is door het Ecologisch Adviesbureau Maes (Utrecht) een onderzoek verricht van de cultuurhistorisch waardevolle bomen en heesters van Berkenbosch. Enkele hotspots van de buitenplaats kregen daarbij extra aandacht: de Beukenlaan, de twee Slingerlanen, de Stenen tafel en de 'Goudvissenkom'. Dit rapport geeft de resultaten van dit onderzoek.

Sinds ca. 1970 is de kennis over parken, landgoederen en buitenplaatsen sterk toegenomen. Deze kennis beperkt zich voornamelijk tot aspecten van aanleg, laan- en padenpatronen, zichtassen, waterelementen en de omgeving rondom de landhuizen. Kennis over

Links landschap met dode boom J. van Strij (ca 1800); rechts Berkenbosch.

de bomen en heesters, die toch het beeld van een buitenplaats sterk bepalen, steekt daarbij mager af. Dat heeft weer gevolgen voor het beheer en herstel. De reden van die discrepantie is het veelal ontbreken van informatie over historisch plantgoed, de historische kroonbehandelingen en snoeiwijzen. Er is ook nog weinig onderzocht over deze thema's. Gevolg daarvan is dat bij beheer en herstel vaak historisch niet-passende soorten en variëteiten worden toegepast, waardoor er in feite geen herstel is van het historisch gewenste beeld en de structuur. Historisch plantgoed is ook nog nauwelijks in de handel waardoor vaak gedwongen verkeerde of minder gewenste keuzen gemaakt moeten worden. Buitenplaatsen als Berkenbosch, waar nog tal van historische bomen en heesters in situ bewaard zijn gebleven, zijn op zichzelf al waardevolle cultuurhistorische genenbronnen. Stekken en zaden kunnen benut worden voor opkweek van de ter plaatse gewenste nieuwe aanplant. Het is een handelswijze die vroeger op landgoederen en buitenplaatsen werd toegepast, en thans meer dan wenselijk is om dit waardevolle cultuurhistorische groene erfgoed zowel te behouden als weer te benutten.

Dan noemen we de belevingswaarde van de bomen van Berkenbosch. Oude en grillige bomen zijn fantastisch: ze laten iets van de kracht van bomen zien en prikkelen de fantasie. Vele kunstenaars uit de 18^e en 19^e eeuw waaronder Van Driest en de

Links Berkenbosch; rechts Elswout met de (dode) 'wonderboom' door E. van Driest (1800).

gebroeders Van Strij (zie bladzijde 5 en hierboven) lieten zich inspireren door de bomen van bossen en buitenplaatsen. Juist buitenplaatsen als Berkenbosch bieden de kwaliteiten die op vele plaatsen zijn verdwenen, maar hier nog volop zijn te ervaren. De hier aanwezige *Taxus* is waarschijnlijk door Mondriaan getekend en geschilderd ('Grijze boom'). Deze heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de abstracte en concrete kunst. Die belevingskwaliteiten kunnen in de toekomst op Berkenbosch nog toenemen.

Tenslotte is er de natuurwaarde of ecologische waarde van de landgoederen. De vele grote bomen hebben bij uitstek een grote natuurwaarde als gastheren voor ongewervelde dieren, vogels, vleermuizen en andere zoogdieren. Mycorrhizapaddenstoelen zijn geheel afhankelijk van bomen, en vooral ook oudere populaties van bomen. Omgekeerd kunnen ook de bomen niet zonder deze paddenstoelengroep. De vroegbloeiende stinzenplanten bieden nectar- en stuifmeelzoekende insecten voedsel in een seizoen wanneer er nog weinig te vinden is. Kortom een pleidooi voor een zolang mogelijk behoud van oude bomen.

Bij het veldwerk is assistentie verleend door Han van Meegeren en Gemma Geux (Bureau Blaat & Booms te Goirle) en Emma van den Dool (Ecologisch Adviesbureau Maes, te Utrecht). Specialisten in historische parken en buitenplaatsen Lucia Albers (Bureau Albers Adviezen, historische parken te Utrecht) en Anja Guinée (Bureau Anja Guinée-landschapsarchitectuur te Rotterdam) gaven ter plaatse adviezen en ideeën vanuit hun vakgebied. Bram Vader, Luc Korpel, Anton van Haperen, en Arco Goedkoop van Staatsbosbeheer Regio Zuid zorgden voor begeleiding en terrein- en archiefinformatie. Luc Korpel, Anton van Haperen en Lucia Albers leverden waardevol commentaar en aanvullingen op de rapportage.

WERKWIJZE

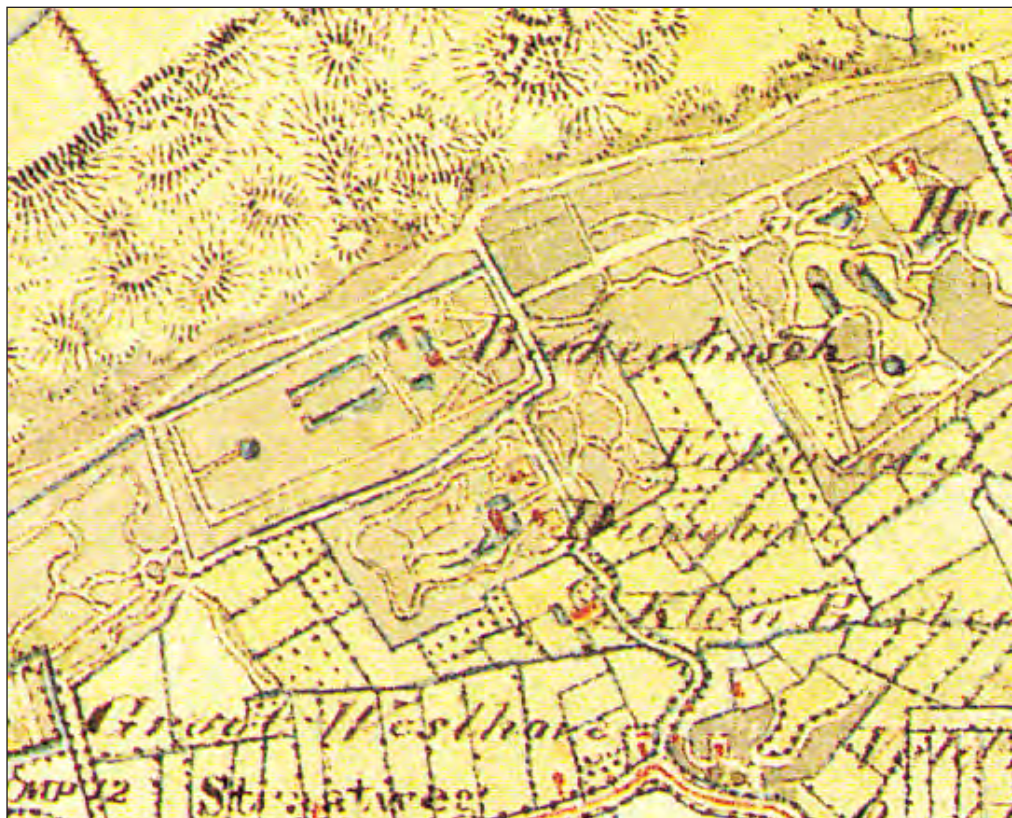
Het doel van het onderzoek op Berkenbosch is inzicht te verkrijgen in de cultuurhistorische kenmerken en waarden van de bomen en heesters. Het gaat daarbij niet om een gebiedsdekkende kartering, maar om een algemeen overzicht. Van enkele hotspots is een meer gedetailleerd onderzoek verricht. Het betreft twee slingerlanen, een beukenlaan, twee groene kabinetjes (de Stenen tafel en een Beukencirkel), de rechthoekige vijvergroep en een ronde vijver (de 'Goudvissenskom'). Ook wordt nader ingegaan op een groep van deels meerstammige lindes. Bij het onderzoek is uitgegaan van de Staatsbosbeheer-werkkaart van Berkenbosch en de parkvakken die daar zijn gehanteerd. Per vak en per laan zijn cultuurhistorische criteria benoemd en is een cultuurhistorische waardering per vak en laan gegeven in A, B en C.

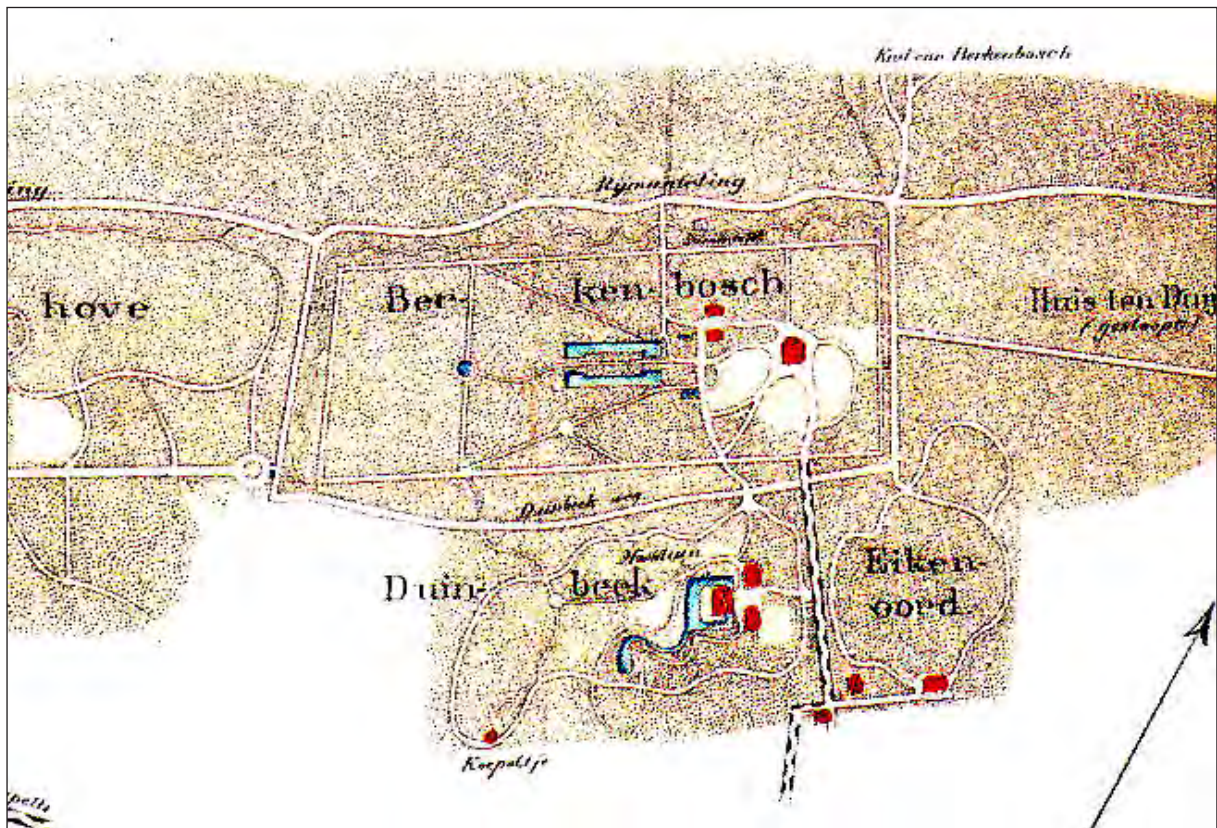
Meerstammige lindes, relictten van vervlogen buitenplaats-speeltjes: boomprielen door afleggers.

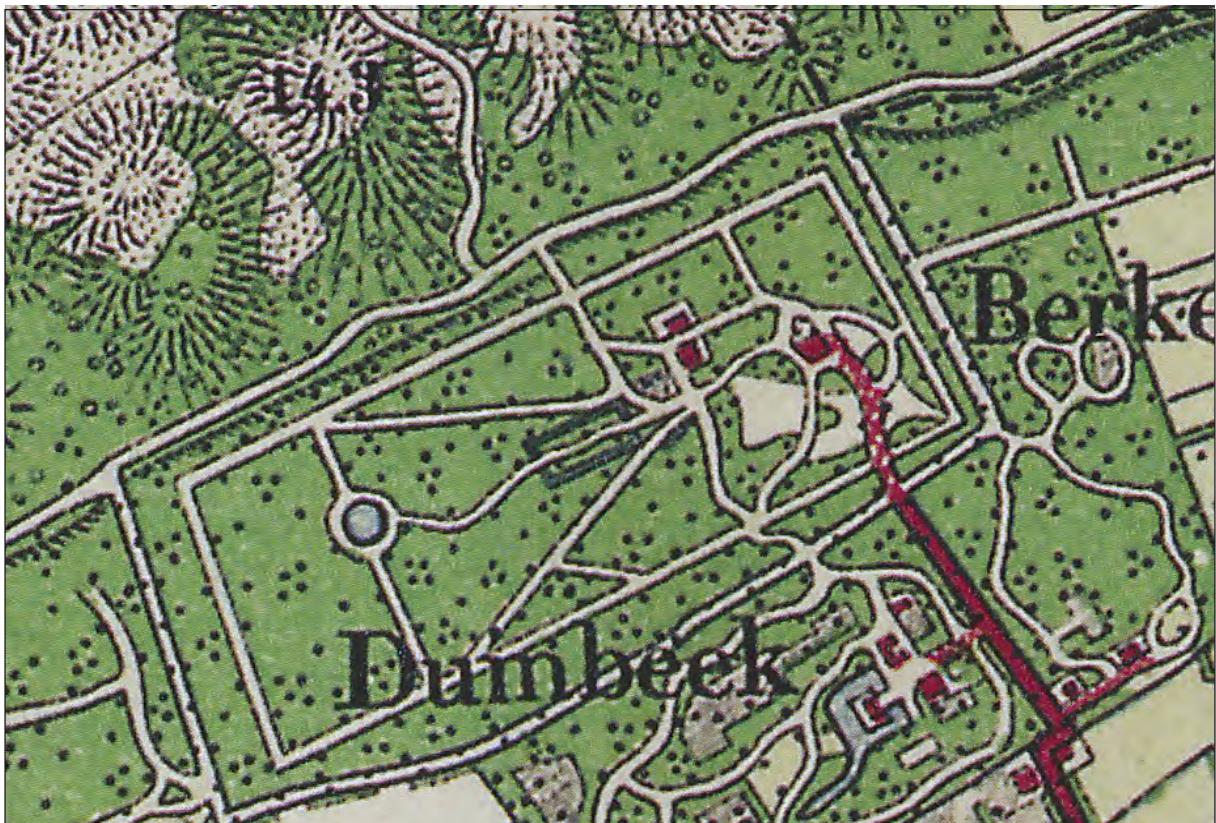
Kaart gebr. Hattinga, 1753 met mogelijk nog de 17^e of vroeg-18^e eeuwse aanleg met sterrenbossen met 'pate d'oe'. De huidige ganzenvoetlanen, mogelijk uit de later 18^e eeuw, zijn anders georiënteerd.

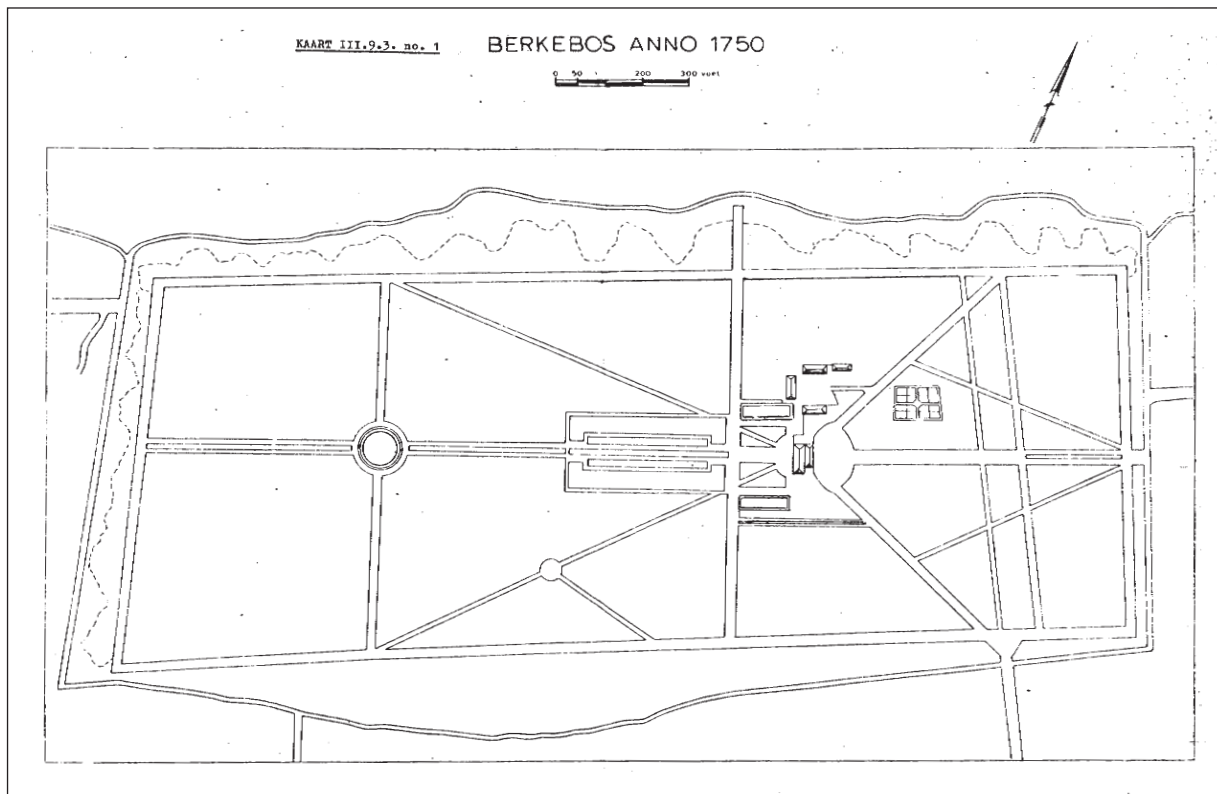
Berkenbosch ca. 1857 (topografische kaart), met het oude landhuis.

Wandelkaart 1887 (C.D.Nagtglas Versteeg). Opmerkelijk is dat hier het noordelijke kronkelpad doorloopt naar het westen en ook aan de westzijde naar het zuiden.

Berkenbosch ca. 1900 (topografische kaart), met het nieuwe landhuis.

Berkenbosch met resten van en deels veronderstelde barokke aanleg vermoedelijk uit ca. 1750 met twee 'ganzenvoeten' en doorlopend slingerlaantje (zie Staatsbosbeheer, 1989).

Hiernaast is het formulier per vak of laan weergegeven¹.

Toelichting op het formulier:

Kopgegevens:

hier zijn de waarnemer(s), het betreffende vak of laan van de buitenplaats, een dagnummer en perceelsnummer en een korte karakteristiek vermeld. Zo'n karakteristiek kan zijn: parkvak met overstaanders van opgaande bomen en hakhout daaronder. In de ondergroei diverse spontane heester en struiksoorten. Kruidlaag van varens. Het vak wordt omgeven door lanen met laanbomen.

Kolom bomen:

hier komt de soortnaam of cultivar. Soortnamen met een Hoofdletter.

Kolom heesters:

hier komt de soortnaam of cultivar. Soortnamen met een Hoofdletter.

Aantal:

de relatieve aanwezigheid in de tansleyschaal (1-9), b.v. dominant, abundant, hier en daar, een exemplaar.

Hoogte:

de geschatte (of gemeten) hoogte in meters (beperkt ingevuld).

Stamomtrek:

de geschatte stamomtrek op ca. 1.30 meter hoogte.

Stoofomtrek:

de geschatte omtrek van een hakhoutstoof in meters.

Historische (gebruiks)vorm:

de cultuurhistorische morfologie van de boom of heester: opgaand, geknot, geleid, hakhoutstoof e.d.

Vermoedelijke plantdatum:

de geschatte of bekende plantdatum; hakhoutstoven zijn niet ingevuld, maar kunnen van de plantdatum van de overstaanders zijn of mogelijk ouder.

Cultuurhistorische waarde:

de waarde van de betreffende boom of heester vanuit cultuurhistorische criteria zoals, ouderdom, standplaats, deel van een aanlegperiode, samenhang met landhuis e.d. A zeer waardevol, B waardevol, C vrij waardevol, X niet van toepassing.

Opmerkingen:

verdere opmerkingen of aanvullingen.

Kruiden:

opmerkelijke of karakteristieke kruiden zoals oudbosindicatoren of stinzenplanten. Gezien het seizoen kon geen volledige kartering van de voorjaarsflora, waaronder de stinzenplanten, worden gedaan.

¹ Zie bijlage 2

[illegible]

Moerascipres bij Goudvissen.

3 RESULTATEN EN AANBEVELINGEN

3.1. Algemeen

Berkenbosch is een nagenoeg rechthoekig west-oost gerichte buitenplaats van ca. 750 x 300 meter omgeven door lanen. Berkenbosch is vermoedelijk ontstaan in het midden van de 17^e eeuw nadat het gebied van de Manteling een periode van zandoverstuiving had gekend. De huidige aanleg dateert waarschijnlijk van rond 1700. Op de plaats van Berkenbosch is het duinreliëf merendeels afgegraven en afgevlakt. Alleen aan de kant van de zee is enig reliëf gebleven. De bodem kan getypeerd worden als kalkarm (0,1-0,5% kalk), met een 'duinvaaggrond' (jonge door de zee gevormde zandbodems langs de kust) en in het oostelijk deel een stuk met zogenaamde kanteerdgrond (met leemarm fijn zand). Plaatselijk is de bodem venig en nat en zijn de percelen begreppeld en op rabatten gezet. Zuidelijk, op Duinbeek, gaat de bodem over in meer leemhoudende bodems.

Binnen het landgoed is de formele aanleg nog duidelijk herkenbaar in een deel van het lanenpatroon

(het rechthoekig lanenstelsel, de zogenaamde ganzenvoet, de waterpartijen en de plantvakken). Van den Broeke (2001) schat deze aanleg op het eerste kwart van de 18^e eeuw. Rond 1870 zijn als een nieuwe tijdslaag elementen van de landschapsstijl toegevoegd of er overheen gelegd. De noordelijke slingerlaan is mogelijk als onderdeel van de Vroege landschapsstijl op te vatten en kan uit de latere 18^e eeuw, mogelijk ca. 1770, dateren. Het centrale slingerlaantje naar de Goudvissekom is mogelijk jonger, maar afgaande op de omvang van de begeleidende Zomereiken tenminste uit het begin van de 19^e eeuw. Veel bomen, vooral Zomereiken, stammen uit de periode 1800-1850 of mogelijk ouder. Opvallend zijn de vele heestergroepen van Pontische rhododendrons die waarschijnlijk uit de eerste helft van de 19^e eeuw, of mogelijk uit de tweede helft van de 18^e eeuw, dateren. Rond 1870 is het 18^e (wellicht ca. 1700 volgens Van den Broeke, 2001) eeuwse landhuis, gesloopt en vervangen door een nieuw landhuis.

Noordelijk verdiept slingerlaantje met rechts bewaard gebleven duinreliëf; rechts een oude cultivar van Canadese populier.

Het 'nieuwe' landhuis Berkenbosch uit 1870 omgeven door gazon en monumentale bomen. Links een Oosterse plataan, rechts een Zomereik.

Dit nieuwe Berkenbosch is op een andere plaats ten oosten ervan gebouwd en asymmetrisch binnen de buitenplaats. Rondom dit nieuwe landhuis is een parkachtige tuin met een groot gazon aangelegd.

Latere wijzigingen zijn beperkt gebleven en bestaan voornamelijk uit inboet en aanvullingen van nieuwe bomen en heesters.

Het onderzoek dat tot nu toe gedaan is naar de buitenplaats Berkenbosch heeft zich vooral gericht op de geschiedenis van de buitenplaats en de patronen en structuren van de aanleg (Bosch en Slabbers, Van den Broeke). Daaruit bleek al dat Berkenbosch een zeer fraai voorbeeld is van een buitenplaats waarvan de barokke aanleg nog zo goed bewaard is gebleven in de latere aanpassingen aan de landschapsstijl². Er is bij het onderzoek tot nu toe echter nauwelijks aandacht geweest voor de zo beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle groene elementen van de buitenplaats, terwijl juist die kennis voor het beheer van groot belang is. Dit bleek bij het opstellen van het Inspectierapport 2010 en het Instandhoudingsplan 2012-2017 voor de inmiddels gehonoreerde BRIM-aanvraag. Vandaar dat in het onderhavige onderzoek juist ingezoomd wordt op de historische dendrologie van de bomen en heesters op deze buitenplaats. En het blijkt dat ook op basis hiervan gesteld worden dat het hier gaat om een

Overzichtskaart van Berkenbosch met de ligging van de behandelde opnamevakken en -lanen.

² Dit werd bevestigd mede op grond van mondelinge mededelingen van kunsthistorica Dr. L. Albers (Utrecht) en historisch landschapsarchitecte Ir. A. Guinée (Rotterdam).

zeldzaam goed bewaard gebleven voorbeeld van een buitenplaats met fraaie onderdelen van de formele stijl en de landschapstijl². Vooral ook in de bewaard gebleven groenelementen, de bomen, hagen, historisch hakhout, stinzenflora en begeleidende soorten, is Berkenbosch van grote historisch-dendrologische

betekenis. Een aantal bomen en heesters kan als een belangrijke cultuurhistorische generatie worden beschouwd, waarvan zaden en stekken kunnen worden geoogst ten behoeve van het kweken van nieuw plantgoed.

3.2. Parkbosvakken

Veel plantvakken hebben een vergelijkbare opbouw, die echter veel laten zien van de bedoelingen en het historische gebruik van landgoedbeplantingen.

Middenbos en hakhout

De parkbosvakken bestonden voornamelijk uit hakhout, met verspreide overstaanders. Ze beslaan de grootste oppervlakte van Berkenbosch en laten prachtig zien hoe in het verleden buitenplaatsen werden beheerd, ook in economische zin. In de vakken zijn veel overstaanders echter verdwenen en is het hakhout uitgegroeid of afgestorven. Dit type bos wordt wel als “middenbos” aangeduid. Hakhout is een vorm van bosbouw en houtteelt waarbij de bomen zodanig worden gehakt dat ze meerstammig uitlopen. Dit hakproces kan zich om de zoveel jaren herhalen afhankelijk van het gebruik van de geoogste stammetjes en van de soort. Hakhoutbomen kunnen op deze wijze zeer oud worden. Als het echt om productie gaat worden de hakhoutstoven eerder vervangen als

ze minder gaan opleveren of minder vitaal worden. Datering van hakhout is vrijwel onmogelijk. Afgaande op de leeftijd van de overstaanders kunnen ze ca. 200 jaar oud zijn. Hakhoutvakken waren in de 18^e eeuw op buitenplaatsen zeer gebruikelijk zodat de stoven deels ook ouder kunnen zijn. Hakhout is een oude bosbouwvorm die ver terug gaat in de geschiedenis tot in prehistorie, maar in de loop van de 18^e eeuw wordt het meer bedrijfsmatig en systematisch opgezet. Tot vandaag zijn er op vele plaatsen in ons land rondom de akkers in het boerenland nog het zogenaamde akkermaalshout of strubben te zien die uit de Middeleeuwen kunnen dateren. Het genetisch plantgoed blijktens DNA-onderzoek daarvan kan duizenden jaren teruggaan. Van Haperen gaat er vanuit dat hakhout waarschijnlijk van het midden van de vijftiende eeuw werd toegepast bij elzen. In termen van bosontwikkeling is er een continuïteit tussen dit laatmiddeleeuwse hakhout en de achttiende eeuwse buitenplaatsen (Van Haperen, 2009). In Berkenbosch

Zeldzame vorm van eikenhakhout als lage (hier doorgeroei) knotboompjes(vak g).

zijn verschillende boomsoorten in hakhoutvorm teruggevonden. Het meest algemeen is het jongste hakhouttype: het esdoornhakhout dat waarschijnlijk vanaf de late 19^e eeuw is aangeplant. Er zijn twee typen van de Gewone esdoorn vastgesteld: de inheemse vorm en een vorm uit de Balkan. Zuid-Europa heeft veel plantgoed geleverd vanaf de 19^e eeuw, of al eerder, vanwege de lage prijzen. Minder algemeen is het elzenhakhout en essenhakhout. Meer bijzonder is het iepen- en eikenhakhout, gehakt als lage knotboompjes. De reden daarvan is niet bekend, maar mogelijk speelt de bescherming tegen (schapen) vraat een rol.

Hakhout was waardevol en niet bedoeld om de jonge frisse spruiten af te laten eten. Ofschoon over de bosbouw en hakhoutcultuur van Berkenbosch geen details bekend zijn gebleven is er wel informatie van andere buitenplaatsen, zoals van de Prinsenbossen ten noordoosten van Oostkapelle (Overduin)³. In de 18^e eeuw werd daar populier, iep, eik, es, abeel en esdoorn als hakhout geëxploiteerd. Verondersteld wordt dat het middenbostype van hakhout met overstaanders pas in de latere 18^e eeuw is toegepast. Mogelijk lag in de 17^e eeuw het accent weer meer op elzen en (knot)wilgen. In ieder geval heeft de hakhoutcultuur in de 18^e eeuw een grote vlucht genomen. In de Prinsenbossen is van een aantal boomsoorten uit die tijd de herkomst bekend: elzen uit Gouda en Bergen op Zoom; berk en naaldhout uit Gouda; elzen, essen en eiken uit Breda; elzen en eiken uit Hulst en esdoorns uit Boskoop. Het vijftiende-eeuwse plantmateriaal van de eerste bosaanplant op Walcheren (waarschijnlijk Zwarte elzen) kwam uit Vlaanderen. Ook werd Vlaams plantgoed toen geëxporteerd naar Holland. De herkomst van iepen, populieren en wilgen in de 18^e eeuw is niet bekend. Het ging daarbij om vele duizenden exemplaren. Waarschijnlijk gaat het om de plaats van de kwekerijen in Gouda, Breda, Bergen

op Zoom en Hulst. Wat de werkelijke herkomst was van het plant- en zaaigoed is minder gemakkelijk te achterhalen. Vermoedelijk zal het plant- en zaaigoed van inheemse soorten merendeels tot ver in de 19^e eeuw vanuit een beperkte regio zijn verzameld en opgekweekt.

Het hakhout is meestal na 1945 niet meer gehakt en uitgegroeid tot kleine, deels meerstammige bomen. Het hakhoutverleden is echter nog goed herkenbaar. De Zwarte els is meest vlak boven de grond gehakt.

In 1975 is het hakhout van Berkenbosch in beeld gebracht (A. Vette, 1975, zie kaart op pagina 12). Vette vermeldt dat de percelen sinds lang niet meer in gebruik zijn, maar dat de percelen 7 g. en 7 f. weer opnieuw door Staatsbosbeheer als hakhout in gebruik zijn genomen. Het ging om oude stoven van 50% esdoorn en 50% iep, onder scherm van eik, berk, esdoorn en iep. Het hakhout beheer is na 1975 echter al vrij snel weer beëindigd. In de niet opnieuw in cultuur genomen vakken ging het om hakhoutrestanten van esdoorn, iep, els en wilg. Bij deze opsomming was ook een perceel van Westhove meegerekend. Het hakhout bestond rond 1975 in oppervlakte vooral uit esdoorn en vervolgens iep. Hakhout van els en wilg volgen daarna. Van wilgenhakhout is bij ons onderzoek niets meer teruggevonden. Duidelijk is in ieder geval dat de hakhoutstoven sedert 1975 weer verder achteruit gegaan zijn.

Parkbosvakken waar nog vrij veel elzenhakhout (veelal uitgegroeid) bewaard is gebleven zijn b-1, a-2 en l-3. Plaatselijk veel elzenhakhout zien we in de vakken l-1, l-2, e, g en j. Iepenhakhout is zeldzaam en komt voor in de vakken l-1, l-2, e en n-1, deels als lage knotboompjes. Lage eikenknotboompjes staan in vak g en essenhakhout, soms als lage knotboompjes in vak f en a-2. De kwantiteit aan elzenhakhout en het voorkomen van de bijzondere lage knotboompjes is een reden zijn voor extra beheer van dit erfgoed.

Esdoornhakhout: links hakhoutstoof; rechts ondiep ingesneden bladeren van het Balkantype.

³ Van Haperen 2009 pagina 159-163.

Monumentale overstaanders van Zomereiken met Brede stekelvarens in de ondergroei vak I-3.

Overstaanders

De meeste overstaanders op Berkenbosch zijn Zomereiken, en een enkele oude Beuk. Mogelijk waren er vroeger meer Beuken. Zomereiken staan er nog vrij veel, al verschilt het sterk per parkbosvak. Ze vallen op door hun monumentale omvang. De stamomvang is ca 2,5 tot 3 meter omtrek en ze zijn ca. 150 tot 200 jaar oud, met mogelijk uitschieters. Op de vrij arme duinzandbodem groeien de eiken erg langzaam en zijn de jaarringen soms uiterst smal. Aan de brede kronen en kroontakken is te zien dat ze vroeger vrijjer stonden. Deze overstaanders vormen

een belangrijke monumentale en cultuurhistorische basis van Berkenbosch en geven ook het park als geheel een monumentale status en een sfeer van historie. Eiken kunnen een hoge leeftijd bereiken. Als de milieumomstandigheden goed blijven kunnen veel bomen nog honderden jaren mee. Daarmee zal de buitenplaats in de toekomst nog meer aan belevingswaarde winnen. Behoud van de oude overstaanders, als groene monumenten en deel van de cultuurgeschiedenis, is een aan te bevelen belangrijk doel voor Berkenbosch. De kweek en inboet van eiken uit ter plaatse geogoste eikels

Bijzondere variëteit van de Zachte berk met opvallend gladde witte schors.

Bloemen en bladeren van de Pontische Rhododendron.

verhoogt daarbij de cultuurhistorische waarde. Bij eiken in ons land bestaan vele genetische herkomsten en evenzo vele morfologische verschillen. Belangrijk is om vergelijkbare eikenvormen en herkomsten terug te laten komen bij inboet. De bestaande oude generatie Zomereiken heeft bovendien haar vitaliteit in de afgelopen twee eeuwen bewezen.

Begeleidende boomsoorten

In de inventarisatie van Arjin Vette (1975), die vooral betrekking heeft op de bosbouwkundige aspecten, worden eik, berk, esdoorn en iep als opgaande bomen vermeld.

Vermoedelijk is alleen de eik (Zomereik) hier een overstaander. Berk, esdoorn en iep zullen als uitgegroeid hakhout of als opgegroeid vanuit zaailingen in de boomlaag terecht zijn gekomen. Inmiddels komen ook Zwarte els, Amerikaanse vogelkers en Wilde lijsterbes in de boomlaag voor. Opvallend is het voorkomen van de Zachte berk met opvallende afwijkende kenmerken: hangende twijgen, vrij kale bladeren en een gladde witte, soms grijs-witte schors. Of het hier gaat om een inheems genotype of een toevallig ingevoerde variëteit is niet gemakkelijk te achterhalen. De autochtone Zachte berk heeft afstaande of opgerichte twijgen, zachtbehaarde bladeren en een meer gegroefde schors bij oudere bomen.

Heesters

In de struiklaag staan soorten die een verschillende betekenis hebben vanuit de cultuurhistorie. Amerikaanse vogelkers, Amerikaans krentenboompje en wellicht ook de Zachte berk zullen ingebracht zijn vanwege hun belang voor de bladvertering en verbetering van de bodemkwaliteit. Mogelijk ook als boomverzorgende soorten. De Pontische rhododendrons zijn bedoeld vanwege hun sierwaarde. Verder zijn er weinig sierheesters te vinden op Berkenbosch. Wellicht kan het Amerikaanse krentenboompje er nog toe gerekend worden.

Andere soorten behoren tot de spontane flora, of mogelijk deels ingebracht, zoals de Wilde kamperfoelie, Sporkehout, Wilde lijsterbes, Gewone vogelkers en Gewone vlier. Plaatselijk komt in de struiklaag veel opslag van Gewone esdoorn voor. De bramenvegetatie met o.a. de fraaie roodbloeiende Rode dwergbraam en de zeldzame Sierlijke kambaam, zijn een waardevol aspect van de flora en gelaagdheid. Door de struiklaag heeft het parkbos extra structuur wat ook voor allerlei diersoorten mogelijkheden biedt.

Tijdens de tweede wereldoorlog heeft er in de Manteling veel houtroof plaats gevonden door de Duitse bezetter. Als gevolg daarvan had het bos plaatselijk een erg open structuur. Dit bood de kans vooral voor de lichtminnende berken om op grote

Rubus splendidus (Sierlijke kamdraam) en *Rubus sprengelii* (Rode dwergbraam) tussen Lelietjes van dalen.

schaal te kiemen. Veel van de huidige berken zullen uit die tijd stammen. (mond. Med. Sprenger aan A. van Haperen). Zachte berk is bovendien een soort die goed ontkiemt op venige bodems, vergelijkbaar met de humeuze bodem van Berkenbosch die soms vele tientallen centimeters dik is (med. Van Haperen). Voor zover bekend zijn er na de oorlog geen berken geplant, dit in tegenstelling tot o.a. de Amerikaanse vogelkers en Robinia. De berken zullen merendeels wel afstammen van de populaties van vóór de oorlog, wat hun specifieke morfologie kan verklaren.

De kruidlaag

De kruidlaag is deels in het voorjaar bekeken. Van de stinzenflora noemen we de Gevlekte aronskelk, Italiaanse aronskelk, Lelietje van dalen en Stengellose sleutelbloem of bakkruudje, Dichtersnarcis, Sneeuw-klokje, Vingerhelmbloem, Wilde hyacint en Gewone vogelmelk. Het zomerbeeld bestaat uit plaatselijk grote groepen van o.a. Brede stekelvaren, de hybride van Brede- en Smalle stekelvaren (*Dryopteris x deweveri*), Groot heksenkruid, Bloedzuring, Boskortssteel, Bleeksporig bosviooltje, Veldzuring en Grote brandnetel.

Vooral de, overigens niet bijzondere, varens vormen grote mozaïekvegetaties, die visueel aantrekkelijk zijn

en die bovendien zorgen voor beperking van uitzaai van ongewenste boomsoorten. Plaatselijk zien we ook Klimop als bodembedekker. Onder esdoorns ontbreekt de kruidlaag veelal.

Algemene aanbevelingen voor de parkbosvakken

Voor het karakter van de buitenplaats is behoud op zichzelf van de monumentale en cultuurhistorisch waardevolle overstaanders belangrijk. Het gaat vooral om Zomereiken en in mindere mate om Beuk. Behoud van het genetisch materiaal door middel van opkweek middels zaden is aan te bevelen. Met daaruit gewonnen nieuw plantgoed kan verantwoord cultuurhistorisch herstel en inboet plaats vinden. Bij aanplant is het van belang om de oorspronkelijke cultuurhistorisch bepaalde plantafstanden aan te houden. Dit dient nog nader bekeken en nagemeten te worden.

Hakhoutstoven hebben, behalve cultuurhistorische waarde als restanten van een historische bosbouwvorm door hun grillige vormen, vanwege de overgroeiingen en holten, een hoge belevingswaarde. Het hakhout behoort tot de cultuurgeschiedenis van Berkenbosch en kan als waardevol en te behouden

Links vruchtkolf van de Gevlekte aronskelk (vak b-1); rechts Boskortssteel in bosrand (zuid).

worden aangemerkt. Met name het hier zeldzame en minder algemene essen-, iepen- en eikenhakhout verdient extra aandacht. Binnen de fraaie groep van iepenknotboompjes in het zuidwesten van Berkenbosch zijn al veel iepen uitgevallen. Behoud van de nog aanwezige boompjes en uitbreiding met nieuwe knotboompjes is urgent. Het opkweken van stekken van de iepen ter plaatse is daarbij aan te bevelen. Behalve het laag afgezette eikenhakhout zijn er enkele lage knotboomvormen van de Zomereik teruggevonden. Het esdoornhakhout is nog vrij algemeen verspreid over de buitenplaats. Het is enerzijds het behouden waard vanwege de cultuurhistorische waarde, anderzijds zaaien esdoorns zich enorm uit over de parkvakken en vormen daarmee een lastige soort vanuit het beheer. Een genuanceerde benadering is hier gewenst.

Elzenhakhout is nog vrij algemeen op Berkenbosch. Aan te bevelen is om een beperkt aantal parkbosvakken aan te wijzen voor een specifiek daarop gericht beheer. Dat kan zijn vanwege het aantal aanwezige elzenstoven of de ligging van het vak. Het beheer hoeft overigens niet te betekenen dat het hakhoutbeheer volledig wordt ingezet. De vorm van de stoven laat immers de voorgeschiedenis van de elzen duidelijk zien. Op zich kunnen ook oude elzen het hakken nog goed verdragen en lopen ze gemakkelijk weer uit. Bij eiken ligt dat minder gunstig.

Iepen kunnen middels stekken opgekweekt worden, eiken, elzen en ook essen kunnen via zaad worden opgekweekt. De op drie plaatsen aanwezige lindestoven hebben vermoedelijk deels een andere ont-

Links Brede stekelvarens onder grote Zomereik; rechts vrijwel geen kruidlaag onder esdoornhakhout; linksachter een grote Beuk als overstaander.

staanswijze dan een hakhoutverleden. Ze kunnen bedoeld zijn als specifieke boomgroepen nabij het voormalige landhuis binnen de landschapstijl. Linden kunnen gemakkelijk middels stek worden vermeerderd.

In het algemeen is het aan te bevelen om de in de parkbosvakken spontane verjonging te beteugelen. Met name Amerikaanse vogelkers, Gewone esdoorn en plaatselijk de Pontische rhododendron, die uit oogpunt van cultuurhistorie wel een rol mogen spelen, kunnen erg gaan overheersen en een eenzijdig bosbeeld gaan vormen. Stellen van prioriteiten is gezien de grote oppervlakte aan parkbosvakken noodzakelijk. Niet alle vakken zijn bovendien even waardevol. Enkele recent uitgevoerde forse dunningen laten een goed resultaat zien.

Belangrijk is om de vakken met eenmaal ingezette dunningen om de zoveel jaar te bezien en zonodig te herhalen. Versnipperen en op rillen leggen is niet of alleen zeer beperkt wenselijk. Het is ongunstig

Het leggen van rillen van snoeihout in de parkbosvakken zijn zowel cultuurhistorisch als ecologisch niet wenselijk. Dit perceel is eind jaren '80 onder eikenscherm verjongd.

voor de bosbodem die, toch al benadeeld door slechtbaar verteerbaar blad van esdoorn en eik, nog eens extra verrijkt en verzuurd wordt. Ook het cultuurhistorisch karakter van de buitenplaats wordt er door geschaad.

Indien versnipperen of het leggen van rillen onvermijdelijk is, is het het beste om ze zoveel mogelijk uit het zicht te leggen en ze laten aansluiten (parallel laten lopen) aan belangrijke historische lijnen en structuren zoals paden, lanen en waterloopjes.

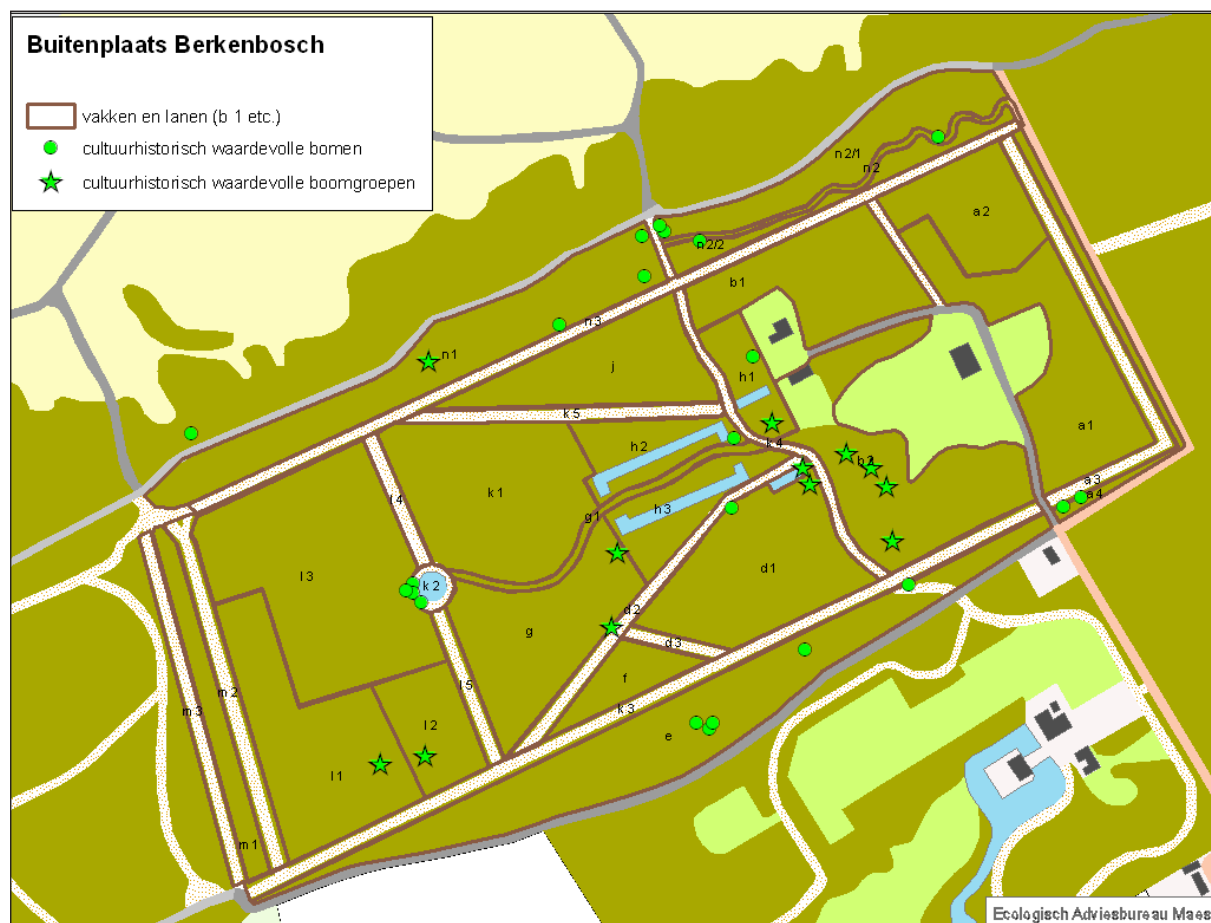
Interessant is dat er op Berkenbosch een opmerkelijk en bijzonder berkentype veel in de parkbosvakken voorkomt, wat als een extra pluspunt voor een buitenplaats met haar naam kan genoemd worden. Aan te bevelen is om deze berkenvariëteit die ook een eigen kleur geeft aan de buitenplaats in ere te houden en verjonging ervan in stand te houden. Overigens zijn niet alle zachte berken van hetzelfde type.

Zachte berk, Gewone vogelkers, Wilde lijsterbes, Wilde kamperfoelie, Sporkehout, Amerikaans krenten-boompje en bramensoorten (waaronder de fraaie roodbloeiende Rode dwergbraam (*Rubus sprengelii*) en

de zeldzame Sierlijke kambraam (*Rubus splendens*) kunnen in principe worden gehandhaafd of beperkt gedund. Ze geven structuur en gelaagdheid aan het bos wat de ecologische kwaliteit ten goede komt. Allerlei gewervelde en ongewervelde diersoorten kunnen daarvan profiteren. Het gaat meest om soorten met snelverterend blad wat ook de bodem en bodemvorming ten goede komt. Van de kruidlaag, waaronder de stinzenflora en andere voorjaarsflora is geen volledig beeld, vanwege de tijdsperiode van inventarisatie. Vooral de Brede stekelvarens vormen grote mozaïekvegetaties, die visueel aantrekkelijk zijn en zorgen voor beperking van uitzaai van ongewenste boomsoorten. Handhaving daarvan is gewenst.

Optimaal cultuurhistorisch beheer van alle parkbosvakken lijkt financieel niet uitvoerbaar. Aan te bevelen is om optimaal beheer te beperken tot de best bewaarde en bijzondere of zeldzame parkdelen. Voor de overige vakken kan een beperkt of grofschaliger beheer gevoerd worden. De keuzes hierbij dienen nog bepaald te worden. Met name de te verwachte effecten bij een bepaald beheer zijn daarbij van belang.

Kort overzicht van de parkbosvakken en aanbevelingen

Overzicht van de parkbosvakken en lanen.

Zie voor uitgebreider overzicht de Bijlage met inventarisatieformulieren. De aanbevelingen zijn hier globaal weergegeven.

Vak a-1 + a-2

Parkbosvak in de noord-oosthoek van de buitenplaats. Er is veel hakhout bewaard gebleven van elzen en esdoorns. Bijzonder zijn de hakhoutrestanten van Spaanse aak en Gewone es. Er staan enkele verspreide overstaanders van Zomereiken en een enkele Beuk tot meer dan 2,5 meter stamomvang. Plaatselijk staan er veel Zachte berken. Er staan veel Brede stekelvaren en bramen in de ondergroei.

Aanbeveling: Aanvullen van dit parkbosvak met eiken-overstaanders en dunning van Amerikaanse eik en Gewone esdoorn.

Vak a-4 (vak aan de zuidgrens)

Dit is een klein smal parkbosvak dat aan de oostzijde aansluit op vak e. Verspreid staan er enkele zeer monumentale overstaanders van Beuk en Zomereik. Bijzonder zijn enkele lage knotboompjes van iepen. Vooral in het westelijke deel is naast hakhout veel opslag van esdoorns.

Aanbevelingen: Aanvullen van dit parkbosvak met overstaanders van Beuk en Zomereik en elzenhakhout. Forse dunning van de esdoorns.

Vak b-1 en b-2 (aansluitend op vak h-1)

Dit belangrijke plantvak behoorde deels tot het vroegere erf van het oude in 1862 verdwenen landhuis. Het vak grenst aan het grote gazon van het huidige landhuis. We zien hier meerdere elementen van de Engelse landschapsstijl. Opvallend zijn hier de grote stoven met kunstmatige afleggers van Hollandse linden (tot 4 meter omtrek), vermoedelijk als een soort prieellinden bedoelde groep. De Hollandse linden en dikke Zomereiken kunnen nog uit de periode van het oude landhuis dateren. Opvallend zijn Gewone esdoorn, Witte paardenkastanje, Beuk, Gewone es, Zomereik, Amerikaanse eik en Hollandse linde. Vooral de lindes met een stam omvang tot ca. 2 meter vallen op. Plaatselijk is er veel hakhout van de Gewone esdoorn. In de ondergroei zien we Sneeuwbes, Pontische Rhododendron en als stinzenplant de Gevlekte aronskelk.

Verder zien we er Witte paardenkastanje (tot 2,25 meter omtrek), Zwarte els (deels als hakhout), Beuk (tot 3,1 meter omtrek), Tamme kastanje (tot 2,58 m omtrek), Gewone es, Gewone plataan (tot 2,74 m omtrek), Zomereik (tot 3,48 m omtrek!), Taxus (2,28 m omtrek), Moerascypres (2,21 m omtrek), Amerikaanse vogelkers, Hulst (een vorm met hangende takken), Pontische rhododendron en Wilde lijsterbes. Algemeen zijn er de Gewone esdoorns, deels als hakhout. Opvallend is een aantal bomen (paardenkastanjes, lindes), die niet ver van de

Hollandse linde met kunstmatige kring van afleggers en uitlopers. Voorjaar met narcissen.

Drie foto's van een voorbeeld van een boomprriel van paardenkastanje op een buitenplaats in Zuid-Engeland (2011, foto Jeroen Heindijk).

oprijlaan naar het landhuis in een rij staan. Mogelijk gaat het om restanten van oude lanen in relatie met het vroegere landhuis. In de ondergroei zien we Wilde kamperfoelie, veel Pontische Rhododendron, bramen, Brede stekelvarens, Valse salie en als stinzenplant het Lelietje van dalen.

Aanbeveling: Dunning van dit plantvak van o.a. Amerikaanse vogelkers en Gewone esdoorn, waardoor de monumentale en bijzondere bomen meer tot hun recht komen. Voor de kwetsbare lindenstoven is aan te bevelen om in samenhang met de stoven in vak h 1, een apart cultuurhistorisch gericht beheer te voeren. Belangrijk is dat de vormen met afleggers niet beschadigd worden en meer in het zicht komen. Hakhoutbeheer is hier dus beslist niet aan de orde.

Vak e

Parkbosstrook met als overstaanders Zomereiken (tot 3,85 m omtrek) en Beuken (tot ca. 3 meter omtrek) met veel esdoornhakhout en plaatselijk veel esdoornopslag. In de boomlaag zien we verder Spaanse aak, Tamme kastanje, Grauwe abeel, Hollandse iep, Zwarte els, Zachte berk en Gewone es. In de heesterlaag: Sneeuwbes, braam (plaatselijk veel), Klimop (plaatselijk veel), Hulst, Amerikaanse vogelkers, Pontische rhododendron, Wilde kamperfoelie, Gewone vlier, Eenstijlige meidoorn, Beuk, Zoete kers, Aalbes en Gladde iep.

In de kruidlaag: Brede stekelvaren (plaatselijke veel), Mannetjesvaren, Groot heksenkruid, Knopig helmkruid, Lelietje van dalen (als stinzenplant) en Boskortsteel. Plaatselijk zijn er grotere oppervlakten met geen of weinig kruiden.

Aanbevelingen: dunning van vooral Amerikaanse vogelkers en opslag van Gewone esdoorn. Monumentale bomen iets vrijstellen. Aanvullen met nieuwe eiken en beuken als overstaanders in de toekomst. Een paar dode knotiepen resteren van het oud iepenhakhout. Aan te bevelen is om nieuwe lage knotiepen aan te planten en enigszins vrij te stellen. Ofschoon iepen tot de schaduwverdragers horen is het goed ze in het begin wat ruimte te geven. Waarschijnlijk komt hier de oude cultivar 'Major' voor als iep. Deze kan gestekt worden en benut voor nieuw plantgoed. Vooral het westelijke deel is weinig interessant vanwege de overheersende esdoornopslag. Wellicht beter om hier niet te veel beheer uit te voeren, of een grofschalige dunning.

Vak d-1

Parkbosvak met middenboskarakter: plaatselijk oude overstaanders van Zomereik en een enkele

Beuk; hakhout van Gewone esdoorn en Zwarte els. Bijzonder nabij de rechthoekige vijvers zijn de oude meerstammige Hollandse linden (zie vak b-1 en b-2).

Aanbevelingen: Vanwege de centrale ligging een belangrijk parkbosvak. Inboeten van nieuwe overstaanders en dunning van allerlei opslag. Uitbreiding van elzenhakhout.

Vak f

Klein driehoekig parkbosvak met als overstaanders Zomereiken (tot 2,76 m omtrek). Verder een Witte paardenkastanje en Zachte berken als opgaande bomen. Zwarte els en Gewone esdoorn als hakhout. In de heesterlaag: Wilde lijsterbes, Amerikaanse vogelkers en bramen (Rode dwergbraam). Van de Gelderse roos is er een dood exemplaar. Bijzonder is een lage knotboom van de Gewone es. In de kruidlaag zien we: veel Brede stekelvaren naast Bloedzuring en Groot heksenkruid.

Aanbevelingen: Dunning van Amerikaans vogelkers en Gewone esdoorn. Uitbreiden van de overstaanders.

Vak g

Parkbosvak met diverse Zomereiken als overstaanders (tot 2,75 m omtrek) met hakhout van vrij veel Zwarte els en Gewone esdoorn. In de heesterlaag

Oude Spaanse aak nabij het Koetshuis.

Lage knotiepen, een zeldzame hakhoutvorm.

Wilde lijsterbes, Amerikaanse vogelkers, Pontische Rhododendron en Zachte berk. In de kruidlaag veel Brede stekelvaren.

Aanbevelingen: dunning van Amerikaanse vogelkers en opslag van Gewone esdoorn. Aanplant van toekomstige overstaanders. Bevoordelen en wat uitbreiden van het elzenhakhout.

Vak h-1 (aansluitend vak b-1)

Dit belangrijke plantvak behoorde vroeger tot het erf van het oude sedert 1862 verdwenen landhuis. We zien hier meerdere elementen van de Engelse landschapsstijl. Opvallend is hier een groep van oude grote lindenstoven (tot ca. 4, 5 m omtrek), die in vak B 6 een vervolg heeft. Opmerkelijk is een grote Spaanse aak (stamomtrek van 1,79 meter en ca. 15 meter hoog). Verder staan er grote Witte paardenkastanjes (ca. 3 meter omtrek), opgaande Hollandse lindes, Taxus, Gewone es, Beuk, Zwarte els, Amerikaanse vogelkers, enkele exemplaren van de Hollandse iep als hakhoutstoot en veel Gewone esdoorn deels als stoven.

In de ondergroei zien we Rhododendron, Laurierkers, Kruisbes, bramen, Valse salie, Brede stekelvaren, en Gevlechte aronskelk en Lelietje van dalen als stinzenplanten.

Aanbeveling: Zonodig vrijstellen van de grotere bomen als Spaanse aak, Witte paardenkastanjes, Beuken en Gewone es. Uitbreiden van het iepenhakhout. Dunning van jongere opslag, met name van de esdoorns. De door beschadiging wat curieuze Taxus sparen en iets vrijstellen. Voor de kwetsbare lindenstoven is aan te bevelen om in samenhang met de stoven in vak B 6, een apart cultuurhistorisch gericht beheer te voeren. Belangrijk is dat de vormen met afleggers niet beschadigd worden en meer in het zicht komen. Het gaat hier dus beslist niet om hakhoutbeheer maar om instandhouding of herstel van de historische prieelvorm. Een apart plan voor de stinzenflora (in samenhang met vak B 6), op grond van voorjaarswaarnemingen, is aan te bevelen.

Vakken h-2 en h-3

Dit zijn de vakken met twee rechthoekige vijvers: zie onder hoofdstuk 'Hotspots'.

Vak j (tussen de lanen n-3 en k-5)

Parkbosvak met enkele overstaanders van eiken (tot ca. 3 meter omtrek), hakhout van els en esdoorn. Veel opslag van Amerikaanse vogelkers.

Aanbevelingen: Uitbreiding met nieuwe overstaanders en dunning van met name Amerikaanse vogelkers.

Zeldzame lage knotiepen.

Vak k-1 (tussen laan k-5 en de centrale slingerlaan)

Vrij vochtig parkbosvak met nog vrij veel monumentale overstaanders van Zomereik (met stamomtrek tot ca. 3 meter). Het hakhout is in dit vak verdwenen. Veel Rhododendrons en Zachte berk.

Aanbevelingen: Uitbreiding van de overstaanders en dunning van met name de Amerikaanse vogelkers.

Vak k-2

Dit vak betreft de Goudvissenkom, de ronde vijver. Zie onder het hoofdstuk 'Hotspots'.

Vak I-1

Enkele overstaanders van Zomereik (omtrek 2,51-2,83 cm; geplant ca. 1800) en een paar kleinere Beuken (ca. 1,40 m omtrek), met plaatselijk hakhout van els, esdoorn en vrij veel van de zeldzame iep in de vorm van lage knotboompjes. In de lage boom en struiklaag Gewone esdoorn, Zachte berk, Amerikaanse vogelkers (weinig), Wilde lijsterbes, Zwarte els en bramen. In de kruidlaag o.a. veel Brede stekelvaren en Valse salie.

Vak I-3 met berken en elzenstoven, en een speelhut.

Aanbeveling: Uitbreiding van de overstaanders, laag hakhout en iepenknotboompjes. Dat laatste met plantgoed van stekken van de bestaande iepen. Nu en dan dunning van ongewenste opslag. Berken, lijsterbessen en kamperfoelie daarbij zoveel mogelijk sparen.

Vak I-2

Middenbos met enkele opgaande Zomereiken (omtrek ca. 2,65 m, geplant ca. 1800) en esdoornhakhout. Bijzonder is hier het oude iepenhakhout in de vorm van lage knotboompjes. Enkele ervan zijn afgestorven. Opvallend weinig Amerikaanse vogelkers in dit vak.

Reliëfrijk noordelijke parkbosvak met meerstammige linden (vak n-1).

Zeer weinig Rhododendrons. In de lage boom en struiklaag: Amerikaanse vogelkers, Zachte berk, Zwarte els. In de kruidlaag o.a. Valse salie en Brede stekelvaren.

Aanbeveling: Uitbreiding van de overstaanders en van het hakhout met name de knotiepen. Dat laatste met plantgoed van stekken van de bestaande iepen. Nu en dan dunning van ongewenste opslag, vooral van de esdoorns. Berken, lijsterbessen en kamperfoelie daarbij zoveel mogelijk sparen.

es, Canadese populier, Hollandse linde (ook als stoof), Hollandse iep, Zachte berk, Amerikaanse vogelkers en Eenstijlige meidoorn. In de ondergroei bramen, Wilde kamperfoelie en Brede stekelvaren.

Aanbeveling: Uitbreiding van de overstaanders en de iepen. Nu en dan dunning van ongewenste opslag. Berken, lijsterbessen en kamperfoelie daarbij zoveel mogelijk sparen. Onderzoek of het vroegere vervolg van het slingerlaantje hersteld kan worden. Zie kaart uit 1878 in hoofdstuk 2.

Vak l-3

Verschillende Overstaanders van Zomereik (ca. 2,10-3,00 meter omtrek; geplant ca. 1800) en een paar Beuken (omtrek 1,88 en 2,42 m omtrek, geplant ca. 1900 of mogelijk eerder) met vele hakhoutstoven van Zwarte els en Gewone esdoorn. Lagere boom- en struiklaag van Zwarte els, Zachte berk, Amerikaans vogelkers (zeer veel). Wilde lijsterbes, Gewone esdoorn en Hulst (1 exemplaar). Plaatselijk Rhododendrongroepen. In de kruidlaag plaatselijk veel Brede stekelvaren.

Vanwege het aantal oude Zomereiken en elzenhakhout is het een van de mooiere parkbosvakken. Een deel met bunkerrestanten is in de oorlog gekapt.

Aanbeveling: Uitbreiding van de overstaanders en het elzenhakhout. Nu en dan dunning van ongewenste opslag. Berken, lijsterbessen en kamperfoelie daarbij zoveel mogelijk sparen.

Vak m-1

Smal perceel met veel Gewone esdoorns, deels als hakhout. Speciaal hier is het aantal Beuken (met stamomvang van ca. 2,35 cm). Enkele verspreide Zomereiken als overstaanders (tot 2,63 cm omtrek). De variatie aan boomsoorten is hier opvallend met Witte paardenkastanje (tot 1,78 cm omtrek), Tamme kastanje (ca. 1,54 cm omtrek), Zwarte els, Gewone

Vak n-1

Reliëfrijk parkbosstrook met ruiterspad. Het recente ruiterspad oogt visueel als het vervolg van het noordelijke Slingerlaantje ten oosten ervan. Er staan enkele Beuken (omtrek ca. 1,75 m), een Grauwe abeel en vrij veel Zomereiken als overstaanders (tot ca. 3 meter omtrek).

Als hakhout zien we er Gewone esdoorn, Zomereik, Gladde iep, Hollandse iep en Hollandse linde. Opmerkelijk is een groepje van lindenstoven op een stuifhevel. Mogelijk zijn ze aangeplant als elementen van de landschapstijl of het is een restant van linde hakhout. In de heester- en lage boomlaag: Zachte berk, Ruwe berk, Witte paardenkastanje, Gewone vogelkers, Amerikaanse vogelkers (veel), Eenstijlige meidoorn, bramen (veel), Wilde kamperfoelie (vrij veel), Wilde lijsterbes, Douglas, en Pontische rhododendrons. In de kruidlaag: Brede stekelvaren, Valse salie en de zeldzamere Ruige veldbies (waarvan ca. 8 exemplaren).

Aanbevelingen: Vrijstellen van de lindenstoven in vak n-1 en de monumentale overstaanders en zonodig bijplanten ervan. Dunning van Amerikaanse vogelkers en Gewone esdoorn. Onderzoek of het vroegere vervolg van het Slingerlaantje ten oosten ervan hersteld kan worden.

Zie kaart 1878 in hoofdstuk 3.

3.3. Lanen

De oudere laanbomen dateren waarschijnlijk uit ca. 1800. De lanenstructuur is merendeels ouder en gaat tot de 17^e of 18^e eeuw terug. Inboet van jongere bomen, waaronder die van rond 1850 en ca. 1900, komt hier en daar voor. Het lanenstelsel met de vele oude bomen vormen een belangrijke cultuurhistorische basis van de buitenplaats. Opvallend is de vrij korte plantafstand van de bomen, ca. 5 meter. Helemaal exact is de maat echter niet altijd. Deze plantmaat gaat terug op de 1,5 roede-afstand die in de 18^e eeuw gebruikelijk was. Voor ons idee is de plantafstand wat onwennig, maar ze geven een bijzonder karakter aan de lanen. Als voorbeeld van een zeldzamer wordend laantype is Berkenbosch daarmee extra waardevol. Enkele lanen zijn wat aantal bomen betreft niet meer compleet. Aan te bevelen is om ze aan te vullen, rekening houdend met de genetisch bepaalde morfologie en de historische plantafstand. De hoofdsort van de lanen op Berkenbosch is thans de Zomereik, waarvan vele exemplaren van ca. 1800. Ook de lanen rondom Berkenbosch, die het landgoed begrenzen, bestaan uit Zomereiken. Daarnaast komen als laanbomen Gewone esdoorn, Beuk Witte paardenkastanje en Canadapopulier in beperkte mate voor. Opmerkelijk is dat in het onderzoek van Vette in 1975 eik, linde, iep en beuk wordt genoemd waarvan exemplaren met indrukwekkende afmetingen. De linde en iep komen als laanboom nu niet meer voor. Mogelijk werden ze door Vette op Westhove gesignaleerd. Met Beuk als laanboom wordt waarschijnlijk de laan met de uitgegroeide beukenhagen bedoeld.

In de latere 19^e eeuw ontstaat binnen de landschapsstijl behoefte aan meer variatie, waaronder bij de boomsoorten. We zien dan dat er o.a. Witte paardenkastanjes, Beuken, Tamme kastanjes en Zilveresdoorns tussen de rijen worden geplant. Deze aanvullingen kunnen beschouwd worden als een waardevolle nieuwe tijdslaag van de buitenplaats. In de centrale slingerlaan zijn meerdere verschillende soorten aangeplant achter de laanbomen, vermoedelijk rond 1960 of iets eerder, zoals Bontbladige hulst, Californische cipres, Hibacipres en Meelbes. In de jaren '50 is aan naoorlogse herstel gewerkt. Daarbij zijn ook nieuwe soorten geïntroduceerd, wellicht ook op Berkenbosch (med. Sprenger aan Van Haperen). Aan de noordzijde is een slingerlaan die begeleid

wordt door groepen Rhododendrons en verspreid hakhout. De slingerlanen worden onder de hotspots apart besproken.

Een uitzonderlijke laan is de Beukenlaan. Het is in feite een uitgegroeide oude beukenhaag in combinatie met Zomereiken. Ook deze tot de verbeelding sprekende laan wordt hierna onder de hotspots nader toegelicht.

Algemene aanbevelingen voor de lanen

De merendeels nog barokke lanenstructuur is een belangrijke basis van Berkenbosch. De vele oude, soms door de zeewind wat grillige, eiken zijn niet alleen vanuit ecologisch en cultuurhistorisch oogpunt waardevol, maar ook vanuit hun grote belevingswaarde. Met de leeftijd van 150-200 jaar zijn de bomen monumentaal door hun omvang, maar voor een Zomereik hebben ze nog geen echt hoge ouderdom bereikt. Aan te bevelen is om de oudere generatie Zomereiken zo lang mogelijk te handhaven en de lanen door inboeten aan te vullen. Met een menging van jonge en oude bomen behouden de lanen ook in de toekomst hun monumentale en cultuurhistorische karakter. Bovendien heeft de bestaande eikenpopulatie haar vitaliteit en kracht bewezen. Aan te bevelen is om nieuw plantgoed voor inboet op te kweken vanuit ter plaatse verzamelde eikels. Datzelfde geldt voor de Witte paardenkastanje, Gewone esdoorn en Beuk. Voor inboet met iep en linde, die uit de lanen zijn verdwenen, is opkweek uit stekmateriaal van de bestaande iepen en lindestoven goed mogelijk.

Bij aanplant en inboeten van laanbomen is het belangrijk om de historische relatief korte plantafstand aan te houden. Plaatselijk worden de lanen begeleid door groepen rhododendrons die er in de maanden mei en juni extra kleur aan geven. Belangrijk is om de heestergroepen op hun historische plaatsen te houden en niet te zeer uit te laten breiden. Zo blijven ook de doorzichten tussen de rhododendrons in tact. Van belang is dat, waar mogelijk, een lege (gras)strook tussen de bomenrij en het parkbos wordt gehandhaafd of gecreëerd, zodat het laankarakter helder blijft.

De Beukenlaan en slingerlanen worden verderop onder de hotspots van de buitenplaats behandeld.

Kort overzicht van de laanbeplantingen en aanbevelingen

Zie voor uitgebreider overzicht de Bijlage met inventarisatieformulieren. De aanbevelingen zijn hier globaal weergegeven.

Laan a-3 (oostelijke grenslaan)

Deze laan is de oostgrens van de buitenplaats. In aanleg een eikenlaan met Zomereiken tot ca. 3 meter

omtrek. Plantafstand ca. 5 meter. Veel eiken zijn hier verdwenen en vervangen door aanplant of spontane opslag van Hulst, Gewone esdoorn (ook als hakhout), Zachte berk, Witte esdoorn, Zwarte els, Spaanse aak, Hollandse iep en Beuk. Een paar eiken hebben bliksemssporen in de stam. In de ondergroei zien we bramen, Wilde kamperfoelie, Wilde kardinaalsmuts,

Splitsing van de zuidelijke laan k-3 (rechts) en d-2 (links), onderdeel van de ganzenvoet.

Pontische Rhododendron en Sneeuwbes. Mogelijk spelen Sneeuwbes en de Rhododendron een rol in de begeleiding van de laan. In de kruidlaag o.a. Brede stekelvaren, Groot heksenkruid, Bloedzuring en Knopige helmblom.

Aanbevelingen: De laan ontdoen van jonge bomen en opslag. Inboeten met Zomereiken.

Laan d-2

Fraaie lange laan van Zomereiken, onderdeel van de ganzenvoet, onderbroken door een 'beukenkabinet' (zie onder 3.4.7.). Zomereiken met een stamomvang van ca. 2,5-3 meter uit ca. 1800-1850. Plaatselijk begeleid door Pontische rhododendrons.

Aanbevelingen: Inboeten van weggevalen eikenplaatsen. Herstel van de beukencirkel (zie bij 3.4.7.)

Laan d-3

Korte dwarslaan die aansluit op de zuidelijke Ganzenvoetlaan. Enkele monumentale oude Zomereiken, uit ca. 1800, tot meer dan 3 meter stamomtrek.

Aanbevelingen: Inboeten van nieuwe Zomereiken op de weggevalen boomplaatsen.

Laan g-1

Slingerlaan begeleid door monumentale Zomereiken en Pontische rhododendrons. Zie onder 'hotspots' 3.4.

Laan k-3

Een monumentale eikenlaan die de buitenplaats aan de zuidkant begrenst. We tellen 108 exemplaren, mogelijk vele nog uit 1800 of 1850 met een stamomtrek tot ca. 3,00 meter. Tussen de Zomereiken zijn na 1900 Gewone esdoorn, Beuk, Bruine beuk, Zomerlinde en Hollandse linde aangeplant.

Het meest oostelijke deel van deze laan heeft meer een boskarakter gekregen. Er rest nog een enkele Zomereik uit ca. 1800. Mogelijk zijn twee grote Hollandse linden (stamomtrek van ca. 2,5 meter) met uitgegroeid stamvoetopslag, restanten van een vroegere laanbeplanting. We zien er verder esdoornstoven, Beuk, en Pontische Rhododendron.

Aanbevelingen: De Hollandse linden handhaven. De aanplant van na 1900 merendeels verwijderen. Bezien kan worden of de Beuken en Rhododendrons, voor zover ze op historische plantplaatsen staan, daarbij uitgezonderd kunnen worden. Waar nodig Zomereiken inboeten op weggevalen plaatsen.

De fraaie eikenlaan k-3.

Laan k-4 (tussen vak b/h-1 en j/d-1)

Deze enigszins bochtig verlopende laan is waarschijnlijk bedoeld als beukenlaan. Nu staan er nog 13 Beuken (tot ca. 2,4 meter omtrek) uit ca. 1850 met jongere bomen uit ca. 1950. Verder: Gewone esdoorn, Zwarte els, Gewone es, Zomereik en Winterlinde. De plantafstand van de Beuken is zeven meter. De laan gaat langs de rechthoekige vijvers en de Mondriaanboom. Deze laan is cultuurhistorisch van groot belang als verbinding tussen de buitenplaats Duinbeek en de kuststrook enerzijds en scheiding

van het landhuiserf en de vijvers met slingerlaan en barokke lanenstelsel (de ganzenvoet).

Aanbevelingen: verwijdering van alle jongere bomen behalve de oude laanbeuken. Aanvulling van de vroegere beukenplaatsen.

Laan k-5 (tussen vak j en k-1)

Dit is de noordelijke laan van de ganzenvoet uit de barokke aanleg. De laan is opgezet met

Fraaie eikenlaan naar de Goudvissenkom.

iep en Wilde lijsterbes. Deze zijn waarschijnlijk merendeels spontaan uitgezaaid.

Aanbeveling: Kiezen voor een laan als mengvorm, of als eensoortige Canadese populieren of Amerikaanse eikenlaan. Inboeten met Amerikaanse eiken en/of populieren van de aanwezige variëteiten.

3.4. Hotspots

Hierna worden enkele opmerkelijke groenelementen van Berkenbosch besproken

Rechthoekige vijvers vakken H 2 en H 3

Voor de plaats van het in 1862 verdwenen landhuis liggen twee langgerekte rechthoekige vijvers. Ze liggen er als een minivorm van het 'grand canal' dat bij een buitenplaats van allure niet kon ontbreken. Behalve de twee langgerekte vijvers zijn er nog twee kleinere rechthoekige vijvers voor de grotere maar iets meer naar buiten gelegen. De vijvers zijn recent hersteld, uitgediept en vrijgelegd. De vijvers worden geflankeerd door markante breedkronige Zomereiken en Beuken. De vorm van de boomkronen en boomlengte hebben ook te maken met de zeewind. De achterzijde (westzijde) van de vijvers worden bekroond met een heestergroep van Rhododendrons die in de bloeitijd (mei-juni) een prachtig beeld opleveren. Tussen de vijvers begint een slingerpad dat verder naar het westen bij een ronde vijver, de zogenaamde Goudvissenkom, uitkomt (voor beide elementen zie hierna). In het recente verleden zijn nieuwe bomen aangeplant, waaronder Bruine beuken. Enkele Zomereiken zijn in de afgelopen jaren doodgegaan, mogelijk als gevolg van de vrijstelling en veranderingen in de waterstand. Een paar bomen staan te kwijnen. De laagkronige Taxus is mogelijk de zogenaamde 'grijze boom' die door Piet Mondriaan in 1911 is getekend en geschilderd.

De Pontische rhododendron is rond 1770 in ons land geïntroduceerd vanuit Klein-Azië. Mogelijk is de heester in die tijd aangeplant op Berkenbosch, of anders rond 1800. In ieder geval was het in die tijd nog een vrij nieuw en verrassend verschijnsel. De eigenaars waren er kennelijk erg mee in hun schik want de heestersoort is op vele plekken op de buitenplaats aangeplant. Op de zure en soms wat venige zandbodem doet de Rhododendron het erg goed. Vakkundige snoei van de Rhododendrons is van groot belang.

Aanbevelingen bij de rechthoekige vijvers

Aan te bevelen is om van de eikels van de bestaande bomen nieuw plantgoed op te kweken en die in de toekomst op vergelijkbare wijze als de bestaande bomen op te snoeien. Ofschoon de eiken hier niet

Laan n-2

Slingerlaan begeleid door Pontische rhododendrons. Zie onder 'hotspots' 3.4.

Laan n-3

Bijna 800 meter lange laan opmerkelijk door de grillige oude uitgegroeide beukenhaag, mogelijk uit ca. 1800. Zie onder de 'hotspots' 3.4.

de oorspronkelijke bomen betreffen, is de originele situatie vermoedelijk vergelijkbaar geweest. Omdat het hier gaat om een belangrijke en centrale historische setting is herstel hier extra van belang. Inzicht in de waterhuishouding is wel noodzakelijk voordat aan verder beheer wordt gewerkt. De enkele jaren geleden aangeplante eiken staan buiten de historische plantlijn en kunnen dan beter verwijderd worden. Ook de jonge Bruine beuken kunnen hier het beste verwijderd worden. Op termijn zullen ze ook door hun omvang een sta in de weg vormen en ze vertroebelen het historische beeld.

De Mondriaanboom, de laagkronige Taxus, is een waardevolle boom als bron van tekeningen en schilderijen die aan het begin stonden van de abstracte kunstvormen van honderd jaar geleden. De boom wordt veel door kinderen als klimboom gebruikt. Ofschoon een Taxus heel wat kan hebben, is het toch aan te bevelen deze unieke boom voor de Nederlandse kunsthistorie beter te beschermen. Te overwegen is het plaatsen van een laag perkoen rondom een bordje met toelichting van de historische boom.

Met het herstel en het meer open maken van de ruimte rondom de vijvers heeft dit buitenplaats-onderdeel aan betekenis gewonnen. Wel is van belang dat ontstane grondsporen van voertuigen worden geëgaliseerd. Aan te bevelen is om voor de ruimte rondom de vijvers naar grassoorten te zoeken die geschikt zijn voor de betreffende schrale situatie. Mogelijk is struisgras (*Agrostis vinealis*), of een gras van vergelijkbare milieuomstandigheden een alternatief. De collectie van bijzondere boomsoorten komt hierna onder 3.4.2. onder 'het centraal slingerlaantje' aan de orde.

Het centraal slingerlaantje (g-1)

Oorspronkelijk liep er een recht pad tussen de vijvers richting Goudvissenkom. Slingerlaantjes werden vanaf de tweede helft van de 18^e eeuw een geliefd thema op buitenplaatsen. Deze slingerlaan dateert mogelijk nog van ca. 1770 of van het begin 19^e eeuw. Het laantje wordt zowel door rhodo-groepen als door Zomereiken begeleid die alternerend op een afstand van ca. 5 meter (wederom de ca. 1,5 roede) staan.

Mondriaan, De grijze boom, olieverf 1911.

De 'Mondriaanboom' als klimboom. Aantrekkelijk voor kinderen, maar als cultuurhistorisch monument niet wenselijk.

Beukengroep aan het begin van het centrale slingerlaantje.

De Zomereiken dateren waarschijnlijk van ca. 1800, maar mogelijk zijn er ook nog bomen uit de 18^e eeuw bij. Nabij de vijvers zijn er Rhododendrongroepen langs het slingerlaantje aangeplant, die het effect van verrassende doorzichten geven naar de vijvers, bomen en de parkbosvakken.

Aan het begin (de oostkant) van het slingerlaantje zijn rond 1950-60 allerlei sierbomen aangeplant. Vooral vanaf de jaren '30 werd het steeds meer gebruikelijk op buitenplaatsen om als een soort arboretum allerhande

sierheesters en bomen als een klein arboretum aan te planten. Het gaat hier om o.a. de Bontbladige hulst, de Hibacipres, Californische cipres en Meelbes.

Aanbevelingen bij het centrale slingerlaantje

Veel eiken zijn in de afgelopen jaren uitgevallen, waardoor het laantje aan karakter heeft ingeboet. Aan te bevelen is om van de overgebleven bomen eikels te winnen en nieuw plantgoed op te kweken waarmee het laantje weer aangevuld kan worden. De bomen dienen aangeplant te worden op precies dezelfde plekken als de oorspronkelijke, zodat het historische plantverband intact blijft. Belangrijk is om de Rhododendrongroepen goed in beeld te hebben, vrij te stellen en zonodig vakkundig te snoeien. De Rhododendrons (zie ook hierboven bij de bespreking van de vijvers) zijn door de ouderdom fors uitgeroeid met dikke stammen, soms tot kleine grillig gevormde bomen. Door die uitgroeï en diktegroei hebben de rhodo-groepen een extra belevingswaarde. Maatwerk is nodig om de oude heesters met hun dikke oude stammen zoveel mogelijk te behouden en zodanig te snoeien dat doorzichten hier en daar weer terugkomen.

Ofschoon ze niet helemaal passen binnen de oudere aanlegfasen van de buitenplaats wordt aanbevolen de jonge bomencollectie als een nieuwe tijdslaag te handhaven en te beheren. De kleine collectie is

Ronde vijver met drie verschillende kleurvarianten van de Moerascipres.

een van de laatste parktoevoegingen van de voorlaatste eigenaar van Berkenbosch. Sommige naaldbomen zaaien sterk uit. Aanbevolen wordt om de uitzaaiingen tegen te gaan door ze af te maaien.

Ronde vijver of 'Goudvissenkomp'

De Ronde vijver of Goudvissenkomp behoort tot de fraaie elementen en effecten van de buitenplaats. Komend vanuit het centrale slingerlaantje of vanuit diverse andere eikenlaantjes, en enkele reuzen van eiken passerend, is dit parkdeel verrassend. De ronde vijver ligt te midden van bosvakken, maar door de omvang en het pad er omheen geeft het toch een beeld van open ruimte.

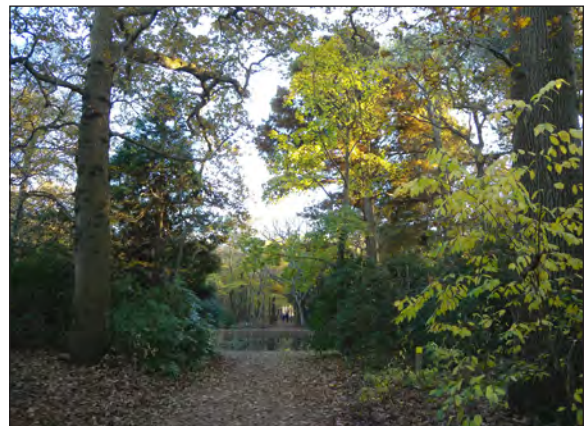
De vijver is georiënteerd op het centrale slingerlaantje. Van daaruit is er een zicht op de opvallende beplanting aan de achterzijde, de westzijde, van de vijver: drie monumentale Moerascipressen. Het zijn moerasbomen uit het zuiden van de VS, die rond 1650 in Nederland zijn geïntroduceerd. Dat het moerasbomen zijn is te zien aan dikke korte luchtwortels die aan de waterkant boven de grond uit komen. De groeiplaats aan de voet van de vijver is ecologisch verantwoord. De drie bomen zijn geplant rond 1850 of mogelijk eerder. Een ander opmerkelijk verschijnsel is nog dat de drie Moerascipressen alle drie verschillend zijn: twee ervan zijn zeer zeldzame oude cultivars met verschillende naaldkleur van licht blauwachtig groen tot sterk blauwachtig groen. Ze staan nergens in de bekende dendrologische handboeken beschreven.

Tussen de Moerascipressen staat een grote heestergroep van de Pontische rhododendrons die in mei-juni een prachtige bloemenpracht opleveren. In het bosvak achter de Moerascipressen staat een grote Zwarte den (Oostenrijkse den), die door de vele opslag van andere bomen niet tot zijn recht komt. De den is, vermoedelijk door beschadiging, dристammig in de top en ontleent daaraan zijn troetelnaam 'Neptunus'.

Aanbevelingen bij de Ronde vijver

Aan te bevelen is om de zeldzame cultivars van Moerascipressen te stekken zodat dit genetische plantmateriaal beschikbaar blijft voor de toekomst. Van de oude Zwarte den, en van andere even oude exemplaren elders op Berkenbosch, kan plantgoed opgekweekt worden d.m.v. zaad. Ook hier is de relatie met de Rhodogroep bijzonder belangrijk en vereist extra snoeizorg.

Behalve de centrale slingerlaan komen vanuit noordelijke en zuidelijke richting lanen uit op de ronde vijver. Vooral het zicht vanuit het einde van de slingerlaan met twee enorme Zomereiken is prachtig. Extra aandacht om de lanen die op de ronde vijver uitkomen in te boeten met historisch verantwoord plantmateriaal is aan te bevelen. Mogelijk liep er in de 18^e eeuw nog een pad in het verlengde van

Laan I-4 uitkomend op de Ronde vijver.

de slingerlaan achter de vijver door (zie kaart 1878, hoofdstuk 3). Aan te bevelen is om de mogelijkheden deze laan terug te brengen te onderzoeken. Onderzoek in het veld naar vegetatie heeft tot nu toe geen kronkellaan aangetoond (Van Haperen).

Beukenlaan

De Beukenlaan (n 3) aan de noordrand van de buitenplaats behoort voor het publiek tot de attracties van het park. De laan ziet er door de grillige lage beuken wat geheimzinnig uit. Het gaat hier om een oude uitgegroeide beukenhaag, die sinds ca. 1940 of wellicht eerder, niet meer is gesnoeid. De deels horizontale gerichte zijtakken doen vermoeden dat de haag een enigszins gevlochten karakter heeft gehad. De haag is tenminste 150 jaar oud, maar mogelijk nog 18^e eeuw. Waarschijnlijk zijn tegelijk met de haag of daarna Zomereiken tussen en deels achter de beuken geplant. Verondersteld wordt wel dat de haag bedoeld was om stuivend duinzand vanuit het noorden tegen te houden, maar waarschijnlijk is dat niet. De haag zal meer een psychologische functie gehad hebben om de wereld van de buitenplaats te scheiden van de 'wildernis' in het duin daarbuiten. Tot 1778 waren de aanpalende duinen nog in gebruik als konijnenwarandes en werden ze mogelijk letterlijk als wildernis aangeduid. In ieder geval gaf de haag beschutting en privacy voor de wandelaars in het park en in het slingerlaantje ten noorden van en parallel aan deze Beukenlaan. Door de eiken was er tevens een laan-effect. Curieus zijn een paar grillige door bliksem getroffen eikenbomen. Daarbij is prachtig te zien hoe de bomen op zo'n catastrofe reageren en de groeikracht van bomen tot uitdrukking komt.

Ofschoon een overgroot deel van de Beuken nog steeds bewaard is gebleven zijn er ook stukken verdwenen en in de loop van de tijd vervangen door jongere beplanting. Deels gaat het om rijen van oudere Zomereiken, tot ca. 150 jaar oud blijkens de jaarringen. Deels is er ingeboet met beuken die echter niet gesnoeid zijn en hoog opgegroeid zijn.

Aanbevelingen bij de Beukenlaan

De Beukenlaan behoort voor het wandelende publiek tot de attracties van Berkenbosch. Vanwege de cultuurhistorische betekenis en de belevingswaarde is het aan te bevelen om de grillige beuken zo lang mogelijk te handhaven. Ook dode exemplaren, die er nu ook al zijn, kunnen nog lang als een sierraad en curiositeit gehandhaafd blijven. Herstel van weggevallen beukenhegdelen is minder eenvoudig. Aan te bevelen is om weggevallen plaatsen in te boeten met beuken en die als snoeiboompjes op te leiden, in een hegform die vergelijkbaar is met de bestaande historische beukmorfologie. Zo mogelijk kan van zaailingen van de huidige beuken gebruik worden gemaakt. Probleem bij beuken, zoals bij eiken, is dat er niet altijd goede mastjaren zijn. Maar op zich hoeft er geen haast te zijn bij een haag die al eeuwen meegaat.

De centrale jonge aangeplante beukenrij kan het beste in haar geheel worden verwijderd en vervangen door een beukhaag. Bijkomend voordeel van een dergelijke werkwijze is dat zo iets van de voorgeschiedenis van de beukenlaan aan het publiek getoond kan worden.

Aan te bevelen is om ook de oudere Zomereiken te behouden, die deels tussen en deels achter de Beuken zijn geplant. Ook de curieuze grillige door bliksem getroffen bomen zijn waardevol om te behouden. Voor zover ze als eikenrij voorkomen, zoals aan de oostzijde, kunnen weggevallen plaatsen in de toekomst worden ingeboet. Te bezien valt of deze rij te combineren is met een nieuwe beukhaag die hier ontbreekt.

Ook in de Beukenlaan is het van belang dat een lege strook tussen de laanbeuken en eiken enerzijds en het parkbos anderzijds wordt gehandhaafd of gecreëerd zodat het laanbeeld helder blijft of wordt. Voor een deel raakt de Beukenlaan het noordelijk slingerlaantje. Dat raakvlak behoort tot de cultuurhistorische inrichting. De vele esdoorns zijn hier niet alleen storend in het beeld. Zij zijn op iets langere termijn ook een bedreiging vanwege lichtconcurrentie met de Zomereiken.

Driedelige kroon van een Oostenrijkse den langs het noordelijke slingerlaantje.

Noordelijke slingerlaantje

Het noordelijke sterk kronkelende slingerlaantje heeft een ander karakter dan dat van het centrale slingerlaantje maar is waarschijnlijk veel eerder aangelegd, rond 1770. Hier ontbreken monumentale bomen (zie kaarten hoofdstuk 3). Ze zijn waarschijnlijk ook niet aangebracht bij de aanleg. Wel zijn er hier en daar langs het laantje en langs het ontbrekende westelijke deel grote Zwarte dennen (Oostenrijkse dennen), lindenstoven en een grote tweestammige Canadese populier. Ze zijn mogelijk in samenhang met het slingerlaantje of later (zoals de Zwarte dennen. Die hier eerder in de 19^e eeuw passen) aangeplant als elementen van de landschapsstijl.

Het laantje wordt in het oostelijk deel begeleid door groepen van Pontische rhododendrons, waardoor er een afwisseling van geslotenheid en openheid met doorzichten aanwezig is. Bijzonder is het voorkomen van de Ruige veldbies (*Luzula pilosa*) op enkele plekken.

Een apart effect bieden de bewaard gebleven duinkopjes, die beplant zijn met eikenhakhout en lindenhakhout. De lindenstoven zijn waarschijnlijk restanten van lindehakhout. Mogelijk ook zijn de linden bewust als cirkelvormige groepen aangeplant. Buiten de buitenplaats zijn de eikenstruwelen aangeplante eikengroepen uit de 18^e of 19^e eeuw, die door de wind laag blijven en vervormen. In de randzone naar de duinen lijken de meerstammige Zomerreiken bewust als hakhout langs een wal en greppel aangeplant en beheerd te zijn. De Canadese populier betreft een oude cultuurvariëteit. De boom is aangeplant ter beteugeling van het stuivende duinzand.

Hier en daar zien we hakhoutstoven direct langs het slingerpad, vooral esdoornhakhout en soms elzenhakhout, maar of dit oorspronkelijk is bedoeld als onderdeel ervan is niet duidelijk. Slingerpaden door parkbosdelen van hakhout was niet ongebruikelijk en leverde aardige effecten op. Op korte afstand kon men elkaar wel en niet zien. Het westelijke deel van het slingerlaantje is aangelegd als een nieuw ruiterspad. In de 18^e eeuw heeft er waarschijnlijk eveneens een slingerpad gelegen dat ook om de hoek langs de westkant van Berkenbosch in zuidelijke richting liep. (Zie kaart 1878 hoofdstuk 3). Het slingerlaantje is verdiept aangelegd.

Kronkellaantjes waren in de 18^e eeuw wel meer bekend, zoals die van Arnestein bij Middelburg, op Poppenroede-Ambacht en op het Hof te Domburg (Arends; in Van den Broeke, 2001). Van den Broeke (2001) veronderstelt dat men aanvankelijk kronkelpaden omzoomde met hagen en later door bomenrijen. Bij sterk kronkelde paden koos men voor allerlei bloeiend heesters en andere bijzondere planten en bomen.

Stenen tafel met meerstammige linde en om de bank taxusbomen: een groen kabinetje.

Aanbevelingen bij het noordelijke slingerlaantje

Aan te bevelen is om de uitgroei van de rhododendrons te beperken zodat er weer een heldere spannende structuur van de groepen en de doorzichten ontstaat. Vrijstellen van de rhododendrons door dunning van de berken, lijsterbessen, esdoorns en paardenkastanjes is aan te bevelen. Van belang is dat de oude rhodogroepen met zorg en vakmanschap gesnoeid worden waardoor ze meer tot bloei kunnen komen. Ook enkele jongere paardenkastanjes, die in de verdere toekomst het beeld steeds meer zullen verstoren, kunnen beter verwijderd worden. Waar nodig kunnen nieuwe rhododendrongroepen worden aangeplant. De attractieve oudere uitgegroeide elzenstoven, eikenhakhout, een grote tweestammige Canadese populier en grote Zwarte dennen zijn een belangrijk onderdeel van deze route. De Canadese populier is een oudere cultuurvariëteit en kan gestekt worden voor vermeerdering.

Het slingerlaantje is een verdiept pad. De door bladval verondiept het pad zodat opschoning in de herfst gewenst is. Te onderzoeken zijn de mogelijkheden voor een vervolgtraject van het slingerlaantje in westelijke richting voor voetgangers.

Stenen tafel

Het noordelijke slingerlaantje komt als een verrassend eindpunt uit op de plaats van de zgn. Stenen tafel. Van den Broeke (2001) veronderstelt dat de plek

van de Stenen tafel bedoeld is als een zogenaamd uitgespaard groen kabinetje, bedoeld als een rustige plek om er te toeven. Ook de Beukencirkel kan zo'n kabinetje geweest zijn (zie hierna).

De Stenen tafel zelf is samengesteld uit twee zandstenen geprofileerde bouwfragmenten uit de 17^e of 18^e eeuw. Ook elders bij Domburg schijnt een Stenen tafel gestaan te hebben, maar al lang geleden verdwenen (Meulenkamp, 1995). Achter de tafel is een bankje geplaatst dat van achter wordt omsloten door een halfronde uitgegroeide taxushaag. De haag was bedoeld als een hoog opgesnoeide haag van ca. 2,5 meter hoog. Doordat de haag tot meer dan 10 meter is uitgegroeid is het nu een halve cirkel van vrij kale spichtige taxusbomen. Vóór de Stenen tafel staat een omvangrijke veelstammige lindeboom. Mogelijk is het een gevolg van een kapbeurt in de jaren '40 van de vorige eeuw. De boom kan 200 of meer jaren oud zijn. Het is een oude, mogelijk nog 18^e eeuwse, cultivar van de Hollandse linde (*Tilia x europaea*). Vlak bij de lindestoof staan enkele andere stoven die mogelijk verband met elkaar hebben (laanrestant of een groepsbeplanting?). Mogelijk ook was de linde in aanleg als een etage- of prieellinde gesnoeid.

Aanbevelingen voor de Stenen tafel

Enige curiositeit kan de taxusgroep niet ontzegd worden. Ofschoon de historie van de plek niet

Beukencirkel, een groen kabinet.

helemaal helder is, wordt aanbevolen om een nieuwe hoge, ca. 2,5 meter, halfronde dichte taxushaag aan te planten op dezelfde plek. De huidige taxusbomen kunnen het beste worden gerooid en geheel vervangen door een nieuwe dichte haag van taxus (*Taxus baccata*, zonder een speciale variëteit). Wellicht kan een van huidige hoge taxusbomen, bijvoorbeeld de dikste, als aardigheid en curiosum, gehandhaafd worden als afsluiting van de haag. De ruimte achter de haag kan vrij gemaakt worden, door de Amerikaanse vogelkersen te verwijderen.

Aanbevolen wordt om de meerstammige lindeboom te handhaven en alleen nu en dan dood hout weg te nemen. Daarbij komt de boom het beste tot zijn recht als de brede naar buiten overhangende stammen worden gehandhaafd, als een soort prieel. Op langere termijn is te verwachten dat een beperkter aantal, maar dan ook indrukwekkende, stammen zal overblijven. Een 'halfverharding' van de kabinetcirkel kan worden aangebracht, mits de beplanting daar niet onder lijdt. De huidige weinig passende bank kan worden vervangen door een bank die aansluit bij het karakter van de plek, bijvoorbeeld een halfronde hardstenen of zandstenen bank.

Beukenkabinet

In het zuidelijk deel van het centrum komen drie lanen bij elkaar op een rond pleintje, een zogenaamd

groen 'kabinetje' omgeven door Beuken. Enkele grote beuken behoren tot een oude generatie, mogelijk ca. 150 jaar oud. Enkele jongere bomen behoren bij een latere inboet. Aan de rand van het pleintje is een bank geplaatst. Vermoedelijk dateert dit parkelement uit de 18^e eeuw. Dergelijke open ruimtes om te toeven behoren tot de vaste onderdelen van buitenplaatsen in de 18^e eeuw.

Aanbeveling bij het Beukenkabinet

Aan te bevelen is om de oude Beuken te handhaven en weggevallen beuken van de bomenkring weer aan te vullen. Op die wijze wordt dit speciale 'groene kabinet' beter herkenbaar.

Lindenplein

Direct ten zuiden van de plaats van het vroegere landhuis is een groep van opmerkelijke lindebomen. Het betreft de Hollandse linde (*Tilia x europaea*). Het gaat voornamelijk om lindestoven en enkele opgaande lindes. Ook vanwege de enkele opgaande lindes lijkt het er op dat de lindes merendeels zijn gehakt en meerstammig uitgelopen. Mogelijk zijn ze tijdens de tweede wereldoorlog gehakt.

De bedoeling van de lindegroep is niet helemaal opgehelderd. In de 18^e eeuw komen lindegroepen of 'lindenpleintjes' vlak bij het landhuis vaker voor.

Curieuze groep van meerstammige lindes.

Soms staan ze in een bepaalde geometrische setting. Zeer waarschijnlijk gaat het hier om een of meer bomencirkels die kunstmatig ontstaan zijn door afleggers. Hierdoor ontstaan een soort boomprieeltjes. Ze zijn zeer zeldzaam in ons land. Het gaat om twee of meer 18^e eeuwse cultuurvariëteiten.

Aanbevelingen bij het lindenplein

Aan te bevelen is om de bomengroep zonder verdere wijzigingen of snoei te handhaven als een zeldzame curiositeit van grote cultuurhistorische waarde. Vooral de soms dunne afleggers van de hoofdstam zijn erg kwetsbaar, maar belangrijk om te handhaven. De lindegroep mag wel meer vrijgesteld worden van opslag van andere jonge bomen en struiken. Het is aan te bevelen om deze cultuurvariëteiten te stekken en te vermeerderen. Het plantgoed kan dan ook op andere plaatsen op de buitenplaats aangewend worden. Nader onderzoek naar deze zeer bijzondere beplanting en beheerswijze is aan te bevelen.

Landhuiserf

De directe omgeving van het landhuis valt buiten de opdracht van het onderzoek. Opgemerkt kan worden dat rondom het landhuis uit 1870 verscheidene

Oude linde met afleggers en uitlopers.

monumentale bomen staan. Het gaat om verschillende soorten waaronder Witte paardenkastanje, Hollandse linde, Zomerlinde, Zomereik, Tamme kastanje, Witte esdoorn, Taxus, Moerascipres, Gewone plataan en Oosterse plataan. Diverse bomen zullen dateren van rond de bouwtijd van het huis. Een enkele Zomereik is waarschijnlijk ouder en behoort tot de eikenpopulatie van rond 1800.

Aanbevelingen voor de bomen rond het landhuis

Aanbevolen wordt om van bomen met cultuurvariëteiten stekken te nemen en plantgoed op te kweken zoals van de Witte paardenkastanje, de Oosterse plataan, de Zomerlinde en de Hollandse linde.

Zomereik van vóór 1870 nabij het landhuis.

Monumentale Beuk, mogelijk meer bomen in een plantgat; een samengestelde boom.

AUTOCHTONE BOMEN EN STRUIKEN

Autochtone bomen en struiken zijn voor een landgoed of buitenplaats geen doelsoorten. Op de buitenplaats Berkenbosch zijn vrijwel alle bomen en struiken aangeplant en hebben ze daarmee vooral een cultuurhistorische waarde. Toekennen van een natuurlijk vegetatietype is weinig zinvol.

Op de grens met de duinstrook gaat het landgoed over in het type 'droge eikenbos' en binnenduinrandbos. Het laatste is in feite 'buitenplaatsbos'. Het betreft Zomereikenstrubben met een hakhoutverleden, waarvan de autochtoniteit in discussie is. Gezien de bodemontwikkeling kan de beplanting niet veel verder teruggaan dan de 17^e eeuw. Mogelijk is het genenmateriaal van de Zomereik van oudere datum. Beperkt DNA-onderzoek van het Zomereikenstrubben wijst op Balkanherkomst. De autochtoniteit daarvan wordt betwist. Enkele spontane struiken en lianen kunnen autochtoon zijn zoals Wilde kamperfoelie,

Klimop, Sporkehout, Blauwe bosbes en enkele bramen. Met name de roodbloeiende *Rubus spregelii* (Rode dwergbraam) en *Rubus splendidus* (Sierlijke kamdraam) zijn beeldbepalend in de parkbosvakken. De eerder genoemde typische morfologie van de berken wijst eerder op een speciale geïmporteerde herkomst dan op een regionaal genenmateriaal. Verder kan de Wilde lijsterbes en Gewone vlier nog autochtoon zijn. Tenslotte noemen we de Wilde kardinaalsmuts die algemeen in de Walcherse duinen voorkomt. Of het exemplaar op Berkenbosch autochtoon is of geplant van een onbekende herkomst is niet duidelijk.

Wilde kamperfoelie als een krachtige liaan in een Wilde lijsterbes klimmend.

lepenknotboompjes met oude eiken op de achtergrond (vak I-1)

LITERATUURLIJST

- Albers, L., 2010.* Bijzondere boomvormen in historische parken. In: *Arbor-Vitae* 3-20.
- Albers, L., 2011.* Maatverhoudingen Trapeziumbos Oud Amelisweerd. Utrecht.
- Anoniem, 2009.* Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied (H. 2180). Wageningen.
- Anoniem, 2006.* Natura 2000 gebied 117- Manteling van Walcheren. Wageningen.
- Anoniem, 2008.* Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied (H2180). Wageningen.
- Bakker P., en E. Boeve, 1985.* Stinzenplanten. Zutphen.
- Bengtsson, R., 2005.* Variation in common lime in Swedish Gardens of the 17th and 18th centuries. Alnarp.
- Blom, P e.a., 2009.* Historische atlas van Walcheren. Nijmegen.
- Boom, B.K., 1980.* Nederlandse dendrologie. Wageningen.
- Bos, K., en J.W. Bosch, 2008.* Landschapsatlas van Walcheren. Koudekerke, Middelburg.
- Bosch en Slabbers/Route IV, 1996.* De buitenplaatsen van de Manteling.
- Broeke, M. van den, 1999.* Gelaagd land; wandelingen over het eiland Walcheren. Vlissingen.
- Broeke, M. van den, 2001.* Jan Arends. Buitenplaatsen op Walcheren. Aangangsel: Leven en werken van Jan Arends (1738-1805). Alphen aan den Rijn.
- Buiteveld, J. e.a., 2005.* Chloroplast DNA haplotype samenstelling van eikenopstanden (categorie 'van bekende origine') van de Rassenlijst van Bomen. Een aanvullende methode voor indentificatie van autochtoniteit. Wageningen.
- Bunk, H., en L. Keff, 2008.* Parels van Staatsbosbeheer. Houten.
- Caspers e.a., 2006.* Grote Historische topografische Atlas 1904-1916; Zeeland; schaal 1:25.000. Tilburg.
- Cox, K, A. Vanden Broeck en K. Vander Mijsbrugge, 2012.* Genetic variation in European elms. Genetic characterisation of populations of *Ulmus laevis* and of the *U. Minor-U. glabra* complex. Brussel-Geraardsbergen.
- Dort, K.W. van, en J.B. den Ouden, 1998.* A-locaties bossen in Zeeland. Wageningen.
- Dumas, C. e.a., 2000.* In helder licht, Abraham en Jacob van Strij, Hollandse meesters van landschap en interieur omstreeks 1800. Zwolle.
- Halm, Henk van, 2002.* Stinzenflora rond een kasteel op Walcheren. Artikel.
- Hanegraaf, R. 1987.* Mondriaan, from figuration to abstraction. Den Haag.
- Haperen, A. van, en G. Stoker, 1999.* Aan de monding van Maas en Schelde. Driebergen.
- Haperen, A.M.M., 2009.* Een wereld van verschil; landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. Zeist.
- Hartog, E. den, C.E. Heyning, R.H.M. van Immerseel en A. Coop, 2007.* Aspecten van Zeeuwse Buitenplaatsen. Haarlem.
- Henkels, H. e.a., 1980.* Mondriaan, Tekeningen. Stuttgart, Den Haag, Baltimor.
- Kesteloo, H.M. 1909.* Oostkapelle in woord en beeld. Middelburg.
- Kesteloo, H.M., bewerkt door J. Geldof, 1936.* Oostkapelle in woord en beeld. Middelburg.
- Klerk, A.P. de, 2003.* Het Nederlandse landschap, de dorpen in Zeeland en het water op Walcheren. Utrecht.
- Koning, J. de, en W. van den Broek, 2000.* Dendrologie van de Lage Landen. Zeist.
- Kooy, F. van der, en F.S. van Westreenen, 1975:* Beheersrichtlijnen voor de landgoederen Westhove, Duinbeek, Berkenbosch en Eikenoord.

- KorpeL, L en Ch. Mollenberg, Inspectierapport 2010 en Instandhoudingplan 2012-2017 BRIM groen Berkenbosch.
- KorpeL, L. *Afspraken bij veldbezoek buitenplaats Berkenbosch, 14 november 2012*. Interne notitie. Staatsbosbeheer, Tilburg.
- Loos, W. e.a., 1997. *Langs velden en wegen; de verbeelding van het landschap in de 18e en 19e eeuw*. Amsterdam.
- Maes, N.C.M. (B), en T. van Vuure, 1989. *De linde in Nederland*. Utrecht.
- Maes, N.C.M.(B), en C.J.A. Rövekamp, 1995. *Genetische kwaliteit inheemse bomen en struiken. Deelproject: Inventarisatie inheems genenmateriaal in het zeekeleigebied van Zeeland en aangrenzende gebieden*. Goes.
- Maes, N.C.M.(B), en C.J.A. Rövekamp, 1995. *Inventarisatie inheems genenmateriaal in het zeekeleigebied van Zeeland en aangrenzende gebieden. Vertrouwelijk rapport*. Goes.
- Maes, N.C.M. (B), 1995. *Genetische kwaliteit inheemse bomen en struiken. Deelproject: Inventarisatie inheems genenmateriaal in de kustduinen*.
- Maes, N.C.M. (B), 1996. *Inventarisatie van autochtoon genenmateriaal van houtige gewassen in de kustduinen. Vertrouwelijk rapport*. Wageningen.
- Maes, N.C.M. (B), en L. Albers, 2001. *Historie belangrijkste uitgangspunt bij laanbeheer*. In: *Tuin & Landschap* (23) 11, Leiden.
- Maes, N.C.M. (B), 2007. *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen*. Amsterdam.
- Maes, N.C.M. (B), en R. van Loon, 2009. *Natura 2000. Deel 1-SBB terreinen. Manteling van Walcheren (117). Integratie autochtone bomen en struiken*. Driebergen.
- Maes, N.C.M. (B), 2009. *Historische dendrologie Landgoederen Oud en Nieuw Amelisweerd en Rhijnauwen*. Utrecht.
- Maes, N.C.M. (B), 2011. *Betekenis en beheer van bomen en heesters als cultuurhistorisch erfgoed*. In: *Praktijkreeks Cultureel Erfgoed*. Den Haag.
- Maes, N.C.M. (B), en A. Guinée, 2012. *De tuin van Oud Amelisweerd. Cultuurhistorische en ecologische uitgangspunten voor inrichting en beheer*. Utrecht.
- Maes, N.C.M. (B), 2012. *De plataan, boom van het jaar*. In *Groen* (68) nr 7/8. Weesp.
- Meijden, R. van der, 2005. *Heukels' Flora van Nederland*. Groningen/Houten.
- MeulenKamp, W., 1995. *Follies; Bizarre bouwwerken in Nederland en België*. Amsterdam-Antwerpen.
- Ool, M.J. van, A.M.M. van Haperen en M.G. Schouten, 2007. *Zeeuws licht. Domburg en Mondriaan. Staatsbosbeheer/KNNV/Gemeentemuseum, Den Haag*.
- Ouden, P. den, 1949. *Coniferen, Ephedra en Ginkgo*. Wageningen.
- Ouden, P. den, and B.K. Boom, 1975. *Manual of Cultivated Conifers*. Den Haag.
- Staatsbosbeheer, 1980. *Beheersplan voor het CRM-reservaat Westhove 1980-1989*. Utrecht.
- Staatsbosbeheer, 1989. *Herstelplan Westhove en omgeving. Toelichting bij de kaart (opgesteld door J.W. Bosch)*.
- Staatsbosbeheer, 2002. *Herstelplan staatsnatuurmonument ' De Manteling van Walcheren' Projectenklapper 2002-2012*. Middelburg.
- Swiers, R.J. & A. van Haperen, 1996. *Een wandeling door de Manteling, cultuur en natuur aan de noordkust van Walcheren*. Goes.
- Vette, A., 1975. *Beheersadvies voor de landgoederen Westhove, Berkenbosch, Duinbeek en Eikenoord. Rapport*. Wageningen.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas 1:25000; Zeeland 1856-1858*. Groningen.

BIJLAGE 1 - Historisch dendrologisch overzicht per boomsoort

Spaanse aak (*Acer campestre*)

De Spaanse aak of Veldesdoorn is een inheemse soort van het riviereengebied en Zuid-Limburg. De soort wordt al heel lang op landgoederen aangeplant, zowel als opgaande boom als haagheester. Op Berkenbosch staan verspreid enkele exemplaren waaronder een paar grote exemplaren, zoals nabij het Koetshuis.

Noorse esdoorn (*Acer platanoides*)

De Noorse esdoorn is een boomsoort die Nederland net niet van nature heeft bereikt. Hij ontbreekt in het kustgebied van de Atlantische oceaan en de Noordzee. In Duitsland is de soort wel inheems. De Noorse esdoorn wordt al heel lang gekweekt, ook als sierboom. Vooral in de herfst vallen de geel wordende bladeren in het oog. Jonge exemplaren komen in de parkbosvakken hier en daar voor.

Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*)

De Gewone esdoorn komt van nature alleen in Zuid-Limburg als inheemse boomsoort voor. Hij is daar als bosboom in hakhoutverband tot vandaag toegepast. Vooral vanaf de 17e eeuw is de soort steeds meer elders in het land als sierboom aangeplant, maar ook vanwege de kwaliteit van het hout. Op Berkenbosch komen een paar variëteiten met verschillende bladvormen voor, die met de herkomst van het plantgoed te maken hebben. Esdoorns met weinig ingesneden bladvormen komen uit Oost-Europa of de Balkan. Gewone esdoorn komt algemeen voor als hakhoutboom en in een enkel geval als laanboom. In de parkbosvakken is er veel opslag van de esdoorn, wat het beheer lastig maakt.

Oud hakhout van de Zwarte els (vak j).

Witte esdoorn (*Acer saccharinum*)

Net als de Rode esdoorn is de Witte esdoorn afkomstig uit het Centrale en Oostelijke deel van Noord-Amerika. In 1725 is de soort in Engeland ingevoerd. De Witte esdoorn is een gewilde sierboom in parken en landgoederen. De onderzijde van het diep ingesneden blad is wit. Mede door de snelle groei staan er op diverse plaatsen in het land grote monumentale exemplaren, meest uit de 19e eeuw. Nabij het landhuis komen enkele grote opgaande en gehakte meerstammige Witte esdoorns voor.

Witte paardenkastanje cv (*Aesculus hippocastanea*)

De Witte paardenkastanje is een boom uit de Balkan en Kaukasus, en al sedert 1557 in ons land aangeplant. Het is nog steeds een gewilde sierboom. Er zijn allerlei cultuurvariëteiten van de Witte paardenkastanje die deels nog niet zijn beschreven. Een paar monumentale paardenkastanjes staan nabij het landhuis met stammen en takken die de grond raken. Ze spelen op de buitenplaats vooral een rol in de landschapsstijl.

Zwarte els (*Alnus glutinosa*)

De Zwarte els is een algemeen voorkomende inheemse boomsoort. Al vanaf de prehistorie wordt het hout benut voor allerlei doeleinden. In de moerasbossen van West-Nederland was het een belangrijke boom voor de bouw van huizen. In de Romeinse tijd werden elzenplankjes gebruikt als een soort briefpapier en communicatiemiddel. De Zwarte els was een belangrijke hakhoutboom van natte voedselarme milieus. In Zeeland was de Zwarte els bij uitstek een boom van houtwallen en houtsingels op perceelscheidingen van natte graslanden langs de kust. Op buitenplaatsen was het een waardevol onderdeel van de bedrijfsvoering. Op Berkenbosch was de els een veel toegepaste hakhoutboom waarvan in diverse parkbosvakken nog voorbeelden van zijn. Gezien de omvang van de stoven kunnen ze deels nog uit de late 18e of vroege 19e eeuw stammen. Sommige meerstammige hakhoutbomen die al lang niet meer gehakt zijn, behoren nu tot het monumentale bomenbestand.

Amerikaans krentenboompje (*Amelanchier lamarckii*)

Dit prachtig bloeiende sierboompje met eetbare vruchten wordt sedert het midden van de 18e eeuw in ons land aangeplant. Het is afkomstig uit Noord-Amerika. Verspreid komen enkele exemplaren voor in de parkbosvakken.

Berken in Berkenbosch.

Ruwe berk (*Betula pendula*)

De Ruwe berk is inheems in ons land en al heel lang aangeplant als sierboom maar vooral ook in de bosbouw. Verspreid komen enkele Ruwe berken als aangeplant of spontaan voor. De Zachte berk is echter de algemene berk op Berkenbosch.

Zachte berk (*Betula pubescens*)

De Zachte berk is een inheemse soort. Het is een soort van voedselarme natte milieus. Zachte berken kwamen veel voor in boerengeriefbosjes en als hakhoutboom. Op Berkenbosch is de Zachte berk zeer algemeen in de Parkbosvakken. Ze zijn in het verleden deels meegehakt in het hakhoutbeheer. Veel berken zijn spontaan uitgezaaid. Opvallend is een afwijkende berkenvariëteit met een gladde witte of lichtgrijze schors, weinig behaarde bladeren en hangende twijgen. Deze variëteit komt algemeen op de buitenplaats voor. De herkomst van deze berk is niet bekend, maar kan als een aardige symbolische boom voor 'Berkenbosch' gelden.

Haagbeuk (*Carpinus betulus*)

De Haagbeuk is inheems in Nederland, en komt vooral in het Zuidoostelijke deel van het land voor. De Haagbeuk was waardevol als bladvoerboom en als hakhout en knotboom. Op landgoederen kennen we de Haagbeuk als haagboom. Op Berkenbosch komen verspreid enkele jongere exemplaren voor van de Haagbeuk.

Californische cipres (*Chamaecyparis lawsoniana*)

Deze sierboom is vrij recent rond 1850 ingevoerd vanuit Noord-Amerika en is snel populair geworden op landgoederen. Van de soort zijn diverse cultivars gekweekt. De Californische cipres is een onderdeel van de groep van sierbomen tussen de rechthoekige vijvers langs het centrale slingerlaantje.

Tamme kastanje (*Castanea sativa*)

De Tamme kastanje is al heel lang in cultuur vanwege de eetbare vruchten en het bruikbare hout. Overigens is het niet waarschijnlijk dat de soort in ons land de Romeinse tijd heeft overleefd. Op enkele plaatsen in de parkbosvakken en rondom het landhuis komen opgaande exemplaren voor.

Hazelaar (*Corlyus avellana*)

De Hazelaar behoort tot de wilde flora, maar wordt al sedert de oudheid gekweekt en op de markt gebracht. De naam avellana duidt op de oud Romeinse plaats Avella waar hazelnoten werden verhandeld. De Hazelaar is op verschillende plaatsen aangeplant in de heesterlaag van de parkbosvakken.

Eenstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*)

De Eenstijlige meidoorn is een inheems struiksoort. In het kustgebied is het een algemene soort in de struwelen van de duinen. Hier en daar zijn exemplaren aangeplant of spontaan uitgezaaid in de heesterlaag van de plantgoedvakken. Langs de zuidgrens (de Groene weg) is een restant van een oude meidoornhaag.

Wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*)

De Wilde kardinaalsmuts is een inheemse struik en maakt vooral in het zuidelijke deel van het kustgebied onderdeel uit van de duinstruwelen. Toch is de soort op Walcheren en Schouwen niet algemeen (med. Van Haperen), al zijn plaatselijk zoals bij Valkenisse, grote exemplaren waargenomen met ca. 1 meter stamomvang (Maes, 1995)! Ongetwijfeld is de Wilde kardinaalsmuts op de buitenplaatsen aangeplant en vandaar uit verwilderd. Mogelijk is de struik vroeger uit de regionale duinen verzameld. De struik wordt al heel lang gekweekt vanwege de sierwaarde door de rood-oranje vruchten en vruchtkleppen. In het oostelijke deel van de buitenplaats komt een exemplaar voor dat geplant is of spontaan uitgezaaid.

Beuk (*Fagus sylvatica*)

De Beuk is een inheemse boomsoort in ons land, maar als autochtone boom uiterst zeldzaam en in de meeste streken in ons land uitgestorven. Vanwege de bijzonder kwaliteiten wordt de Beuk al heel lang verhandeld en aangeplant. Natuurlijke populaties hebben o.a. op de Veluwe en in Zuid-Limburg de tijd overleefd als hakhoutboom of spaartelg. Monumentale Beuken uit de eerste helft van de 19^e eeuw staan er verspreid als overstaanders in de parkbosvakken en bij de rechthoekige vijvers. Enkele jongere Bruine beuken staan er op de buitenplaats, maar vormen geen onderdeel van de gewenste cultuurhistorie.

De herkomst van de Bruine beuk, met roodbruine bladeren, is onopgehelderd. Verondersteld wordt wel dat er in de 17^e eeuw toevalstreffeers uit het bos in Oost-Europa zijn opgekweekt en in de handel gebracht. Opmerkelijk is het bekende beukenlaanje aan de noordzijde met grillige stammen als gevolg van een zeer oude (eind 18^e of vroeg 19^e eeuwse) uitgegroeide haag.

De beukenlaan.

Gewone es (*Fraxinus excelsior*)

De Gewone es, of Es, behoort tot de inheemse boomsoorten. De Es was eeuwenlang een waardevolle boomsoort als bron van bladvoer, kwaliteitshout en als sierboom. De Gewone es is bij uitstek een hakhoutsoort en is in het kustgebied niet zeldzaam. Vooral in het oostelijke deel van Berkenbosch komen enkele oude hakhoutstoven voor.

Klimop (*Hedera helix*)

Klimop is een van de vier inheemse houtige lianen. Het is een algemene soort in bossen op leemhoudende bodem. In parken en tuinen is Klimop veel toegepast, ook met allerlei cultuurvariëteiten. Klimop komt op diverse plaatsen algemeen en bodembedekkend voor in de ondergroei van de parkbosvakken en klimt soms de bomen in.

Hulst (*Ilex aquifolia*)

De Hulst is al eeuwenlang in cultuur en is inheems in ons land. Hulst is een gewilde sierboom vanwege het altijdgroene karakter en de vrouwelijke exemplaren met rode bessen.

In de parkbosvakken komen hier en daar geplante of spontane Hulsten voor waarvan sommige met opvallend hangende takken. De Bontbladige hulst is een onderdeel van de groep van sierbomen tussen de rechthoekige vijvers langs het centrale slingerlaantje.

Wilde kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*)

De prachtig bloeiende en geurende Wilde kamperfoelie behoort tot onze inheemse flora en wordt ook als sierheester gekweekt. Het is met de Bosrank, Klimop en Bitterzoet een van de vier houtige inheemse lianen in ons land. Wilde kamperfoelie is een karakteristieke soort voor de duin- en kuststrook. Op Berkenbosch komt Wilde kamperfoelie als spontane en autochtone plant vrij veel voor. De soort heeft ook belangrijke ecologische waarde.

Zwarte den (*Pinus nigra subsp nigra*, of Oostenrijkse den)

De Zwarte den is inheems in Centraal- en Zuid-Europa. De Oostenrijkse den is in ons land de meest aangeplante ondersoort. Deze wordt sinds ca. 1760 aangeplant. Op Berkenbosch is de Zwarte den hier en daar toegepast als onderdeel van de landschapstijl. Verspreid staan er enkele monumentale exemplaren zoals bij de Goudvissenkom

De 'Neptunusboom' achter de Goudvissenkom.

en langs de Beukenlaan. Een paar exemplaren zijn beschadigd in hun kroon en zijn daardoor hoog in de boom meerstammig geworden. Het exemplaar met drie stammen achter de Goudvissenskom ontleent daaraan zijn bijnaam 'Neptunus'.

Grove den (*Pinus sylvestris*)

De Grove den is inheems in ons land, maar als autochtone boom waarschijnlijk uitgestorven en vanaf ca. 1500 weer ingevoerd, als eerste in het Mastbos bij Breda. De Grove den behoort overigens tot de algemeenste boomsoorten en is vooral opgekomen vanwege de vraag naar mijnhout in de eerste helft van de 20^e eeuw. Maar ook al eerder, vooral vanaf de 18^e eeuw, werd de soort vanwege de houtkwaliteit steeds meer aangeplant. In de Manteling (bij Westhove) zijn waarschijnlijk in de eerste helft van de 17^e eeuw grove dennen aangeplant (Van Haperen, 2009).

Op Berkenbosch komt de Grove den nauwelijks voor. Er staat een exemplaar in het kleine 'arboretum' tussen de twee rechthoekige vijvers.

Gewone plataan (*Platanus x hispanica*) en Oosterse plataan (*Platanus orientalis*)

Discussie bestaat over de herkomst van deze hybride Gewone plataan, een hybride tussen de Zuid-Europese Oosterse plataan (*Platanus orientalis*) en de Amerikaanse Westerse plataan (*Platanus occidentalis*). Zowel Engeland als Spanje claimt de vinding. In ieder geval is de hybride in de tweede helft van de 17^e eeuw ontstaan en al snel in heel Europa gewaardeerd.

Van platanen bestaan diverse klonen en variëteiten die nog niet of niet goed zijn beschreven. Een monumentale Oosterse plataan met zware tot de grond hangende takken staat nabij het landhuis, waarschijnlijk uit de bouwtijd rond 1870. Ook een paar Gewone platanen (omtrek tot 2,74 meter) staan eveneens in de omgeving van het landhuis.

Canadese populier (*Populus x canadensis*)

Canadese populieren, de kruising tussen de Europese Zwarte populier en de Amerikaanse populier, worden sedert het midden van de 18^e eeuw gekweekt. Canadese populieren werden in de duinen veel aangeplant om het stuivende duinzand te beteugelen. Langs het noordelijke en zuidwestelijke slingerlaantje staat een groot, meerstammig exemplaar, van een oude cultivar.

Grauwe abeel (*Populus x canescens*)

De Grauwe abeel is de kruising tussen de Witte abeel en de Ratelpopulier. Dit taxon komt in Zuid-Europa in het wild voor als spontane hybride. Grauwe abelen zijn tenminste al sinds de late Middeleeuwen ingevoerd. In Noord-Europa zijn enkele variëteiten in de handel gebracht. Grauwe abelen werden in de duinen veel aangeplant om het stuivende duinzand te beteugelen. Aan de noordzijde komen enkele exemplaren voor.

Zoete kers (*Prunus avium*)

Zoete kersen worden sinds de Romeinse tijd gekweekt voor de consumptie. Het inheemse karakter van de boomsoort is een punt van discussie. In de afgelopen eeuw is Zoete kers veel toegepast vanwege het waardevolle hout. Hier en daar komen jonge aangeplante of spontane exemplaren voor.

Gewone vogelkers (*Prunus padus*)

De Gewone vogelkers is inheems in ons land in de natte bossen en op oevers. De soort wordt al heel lang gekweekt. Verspreid over de buitenplaats staan enkele exemplaren als aangeplant of uitgezaaid.

Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*)

De Amerikaanse vogelkers is rond 1630 vanuit Centraal en Noord-Amerika in Europa geïntroduceerd, vooral ten behoeve van de bosbouw. De soort zaait gemakkelijk uit op zandgronden, zoals ook op Berkenbosch. Op een aantal plaatsen is bestrijding ervan wenselijk.

Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*)

Rond 1830 is de Douglasspar vanuit Noord-Amerika in Europa geïntroduceerd en vanwege de houtkwaliteit enorm populair geworden. De groeikracht van deze boomsoort is groot. Thans is een van Douglassparren in ons land zelfs de hoogste boom, te weten 50 meter! Vanuit natuur gezien is de soort minder gewenst vanwege de slechte bodemvorming en sterke verjonging. Op Berkenbosch komen enkele kleinere bomen voor.

Zomereik (*Quercus robur*)

Zomereiken behoren tot de inheemse boomsoorten en worden sinds mensenheugenis aangeplant. Zomereiken waren eeuwenlang van onschatbare waarde vanwege het prachtige en sterke hout, de schors (looistof), de bast

(vezels), eikels (voedsel voor dier en mens), bladeren (voedsel) en gallen (inkt). Maar ook als sierboom en aanboom wordt de Zomereik gewaardeerd. Zomereiken kunnen bovendien zeer oud worden waarmee ook bomen van echt formaat kunnen opgroeien. Van de Zomereik bestaan vele variëteiten, waaronder ook oudere die maar zeer ten dele zijn beschreven. De Zomereiken behoren tot de oudste bomen van de buitenplaats. Er staan nog vele bomen uit de periode 1800-1850, en waarschijnlijk een enkele nog uit de 18^e eeuw. Ze komen voor als laanboom en als onderdeel van de parkbosvakken.

Opmerkelijk zijn een drietal uitgegroeide lage knotbomen (in vak g). In het noordelijk deel komt eikenhakhout voor langs een grens en zandwal. In de duinen zelf komt een opmerkelijke begroeiing van laag eikenstruweel voor die zijn grillige vorm ontleent aan de zeewind. Er is geen aanwijzing dat dit struweel als hakhout is benut, maar er kan incidenteel wel geoogst zijn. De kaart van Hatinga uit 1750 toont geen struweel. De duinstrook grensde toen aan de buitenplaats en was als konijnenwarande in gebruik. Overigens werden struwelen niet altijd op de 18^e en vroeg 19^e eeuwse kaarten aangegeven. De konijnen zullen de ontwikkeling van eiken- bosschages zeker hebben belemmerd. Uit DNA-onderzoek is gebleken dat de eiken van de duinstruwelen genetisch van een Balkanherkomst zijn. Ofschoon discussie daarover gaande is, wordt de Balkanlijn o.h.a. niet als autochtoon beschouwd. Oud eikenhakhout elders in het kustgebied blijkt van de autochtone Spaanse lijn afkomstig te zijn, van na de laatste IJstijd.

Amerikaanse eik (*Quercus rubra*)

De Amerikaanse eik is rond 1725 vanuit Noord-Amerika in Europa ingevoerd ten behoeve van de houtteelt en als sierboom. Dat laatste vooral ook vanwege de soms fraaie rode herfstkleur van het blad.

De Amerikaanse eik komt verspreid voor in de parkbosvakken, deels als opgaande boom, en is soms meegehakt met het hakhoutbeheer.

Pontische rhododendrons (*Rhododendron ponticum*)

De rhododendrons behoren tot de Pontische rhododendrons (*Rhododendron ponticum*) Ze behoren tot de karakteristiek van Berkenbosch. Ze werden rond 1765 voor het eerst in ons land geïmporteerd. Ze waren vooral in de latere 18^e en 19^e eeuw erg gewild. Maar ook nu nog verdienen ze onze aandacht, al zijn er tegenwoordig ook talloze andere soorten en variëteiten in de handel. De Pontische rhododendron was de allereerste grote historische rhododendronsoort die in Noord-Europa werd toegepast.

Ook op andere buitenplaatsen zijn of waren rhododendrons niet zeldzaam, zoals op Duinbeek. Bekend is de waarneming van dominee Craandijk in 1879 op zijn wandelingen: ...' Een groot rhododendronpark wast (groeit) wild en weelderig.'

Waardevol zijn de nu oude, soms bijna boomvormige, heesters. Ze zijn nog volop vitaal en bloeien uitbundig waar ze in het licht staan. Na te streven is om de historische heestergroepen te identificeren en bij snoei de oude stammen in tact te laten. Uitlopers en uitzaaiingen buiten de oorspronkelijke groepen kunnen, zeker in het geval van belangrijke buitenplaats-elementen, verwijderd worden.

Aalbes (*Ribes rubrum*)

De oorsprong van de Aalbes is merkwaardig genoeg onbekend. Als wilde Bosaalbes is de soort zeer zeldzaam in ons land. In tuinen, en vooral tuinen van boerderijen en landhuizen, is de Cultuur-aalbes juist heel populair en algemeen. Op Berkenbosch komen enkele aangeplante of verwilderde Cultuur-aalbessen voor.

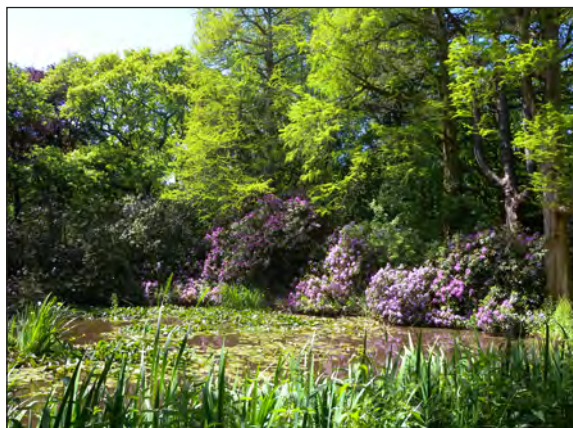
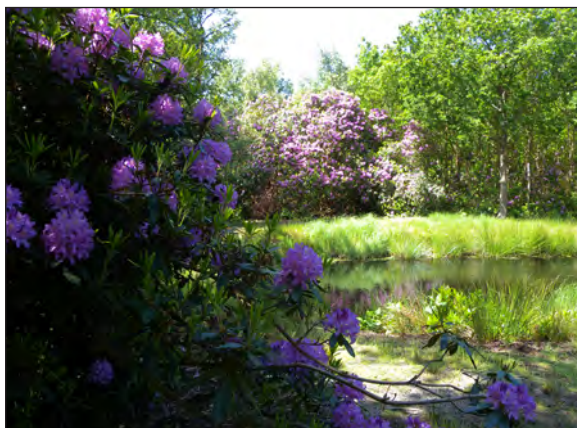
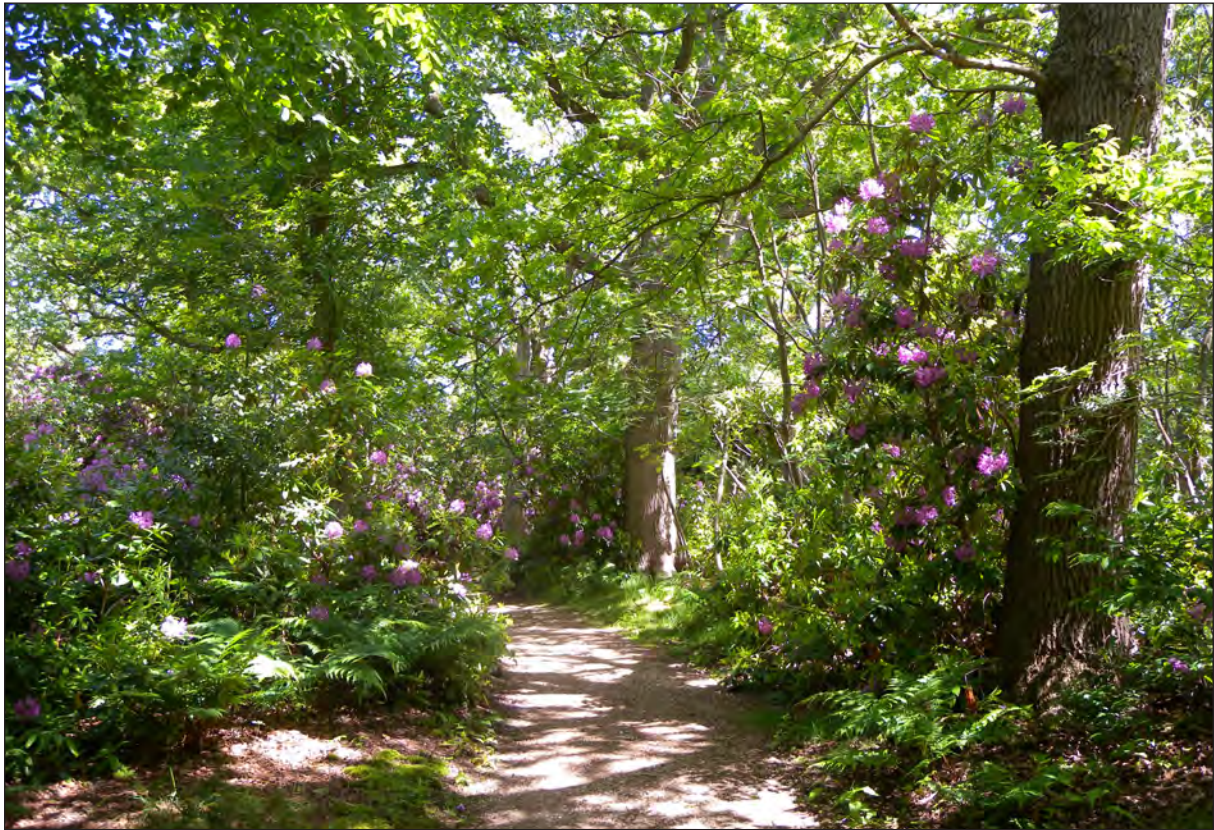

Foto links: hoekafsluiting met Rhododendrongroep van de noordelijke rechthoekige vijver; foto rechts: fraaie bloeiende rhodogroep op de achteroever van de Goudvissenkom, onder de hoge Moerascipressen.

Het centrale slingerpad met afwisselende bloeiende rhododendrongroepen en grote Zomereiken.

Kruisbes (*Ribes uva-crispa*)

De Kruisbes is inheems in ons land en wordt tenminste al sinds 1500 gekweekt. Een paar Kruisbesgroepen komen voor in de oostelijke parkbosvakken. Waarschijnlijk zijn het nog nakomelingen van het vroegere landhuisf.

Meelbes (*Sorbus aria*)

De Meelbes (*Sorbus aria*) is net niet inheems in ons land, maar over de grens in de Eifel is de soort vrij algemeen in bossen en houtwallen. Meelbessen worden al heel lang gekweekt. Een exemplaar staat in het kleine 'arboretum' tussen de rechthoekige vijvers.

Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*)

De Wilde lijsterbes behoort tot de inheemse en spontaan voorkomende struiken en bomen. Mogelijk werd de soort gewaardeerd vanwege de vruchten of als bijenboom. De Wilde lijsterbes komt op vele plaatsen in de parkbosvakken voor, soms ook als grotere boom. De soort heeft belangrijke ecologische waarden als voedselbron voor allerlei vogels en ongewervelde dieren.

Sneeuwbes (*Symphoricarpos albus*)

Sneeuwbes is afkomstig uit het oosten van Canada en het noorden van de VS. In 1817 is de struik ingevoerd in Engeland. Het was lang een gewilde sierstruik als onderdeel van parken in de landschapsstijl. Sneeuwbes komt voor in een paar borders van de buitenplaats.

Gewone sering (*Syringa vulgaris*)

De Gewone sering is inheems in Centraal en Zuid-Europa en hier sedert de 16e eeuw in cultuur. Gewone sering komt in een enkele border voor aan de rand van de Buitenplaats.

Moerascipres (*Taxodium distichum*)

De Moerascipres is afkomstig uit de VS van Noord-Amerika en rond 1650 geïntroduceerd in Europa. Het is een moerasboom die hoog kan uitgroeien en bovengrondse ademwortels vormt. De soort is bladverliezend. Nabij het landhuis staat een grote boom.

Een bijzonderheid zijn de drie monumentale Moerascipressen bij de Goudvissenskom. Alle drie de bomen hebben een verschillende naaldkleur. Deze variëteiten zijn zeldzaam en de herkomst raadselachtig. In ieder geval de moeite waard om te stekken en nieuw plantgoed van op te kweken. Het toeval wil dat de bomen eerder werden opgemerkt in 1949 of daarvoor door boomkweker en dendroloog P. den Ouden. In zijn boek 'Coniferen, Ephedra en Ginkgo' (1949) vermeldt hij: dat 'Op het landgoed Berkenbosch een grote Moerascipres voorkomt, die meer hangende takken heeft en waarvan de bladeren grijsachtig gekleurd zijn'. In een later boek dat hij samen met B.K. Boom schreef (Manual of cultivated conifers, 1965), wordt over de herkomst niet gerept, maar wel een nieuwe cultivar *Taxodium distichum* cv. 'Patens' beschreven met de toevoeging: Uncommon in cultivation. Blijkens beschrijving kan het niet anders dan om de boom van Berkenbosch gaan.

De Moerascipres is een boomsoort die in het Tertiair, de periode vóór de periode van de IJstijden (65 miljoen – 1,65 miljoen jaar geleden) in ons land voorkwam. In bodemlagen bij Reuver en Brunssum is fossiel materiaal aangetroffen.

Taxus (*Taxus baccata*)

De *Taxus* is een tweehuizige inheemse naaldboomsoort, die in de natuur in Nederland nagenoeg is uitgestorven. Alleen in Oost-Nederland zijn er een paar bossen waar de soort nog in het wild voorkomt. *Taxus* wordt al heel lang gekweekt in vele variëteiten. De wintergroene struik of boom is een algemene en gewilde boom in onze tuinen en parken.

Een bijzonderheid op Berkenbosch is volgens overlevering de 'Mondriaanboom' (de zogenaamde Grijs boom) die mogelijk als model diende voor twee bekende werken van de schilder. De boom valt op door de laaghangende stammen en takken. Nader onderzoek zal volledige zekerheid moeten brengen of het daadwerkelijk de bewuste boom is, maar de gelijkenis is opvallend. Ook nabij de huidige en voormalige landhuiserven staan enkele *Taxussen*. Een na-oorlogse *taxus*groep in een halve cirkel staat bij de Stenen tafel. Het is een uitgegroeide hoge haag van ca. 2,5 meter, die thans uit hoogopgaande spichtige stammen bestaat.

Hibacypres (*Thujopsis dolabrata*)

De Hibacypres met fraaie aan de onderzijde witgeklepte schubben. Deze cypres is in 1853 voor het eerst in Nederland ingevoerd uit Japan door de Nederlandse botanicus Von Siebold. De soort wordt als sierboom toegepast in parken en buitenplaatsen. Een exemplaar staat in het kleine 'arboretum' tussen de rechthoekige vijvers.

Hollandse linde (*Tilia x europaea*, Zomerlinde (*Tilia platyphyllos*) en Winterlinde (*Tilia cordata*)

De Hollandse linde is de kruising tussen de inheemse Zomerlinde en de Winterlinde. Vanaf de 16^e eeuw zijn er van de Hollandse linde en in mindere mate van de Zomer- en Winterlinde, vele variëteiten en klonen in cultuur gebracht die overal in lanen, parken en buitenplaatsen zijn te vinden. Ze behoren tot onze historische kwekerijgeschiedenis en erfgoed. De Hollandse linde is thans de algemeenste linde in ons land. Pas recent is ontdekt dat hybride linden zeer sporadisch ook in de natuur voorkomen, op plaatsen waar beide inheemse linden bij elkaar voorkomen. Dat doet zich alleen in Zuid-Limburg voor.

Een opmerkelijke lindengroep staat nabij de plaats waar tot 1862 het oude landhuis stond. De groep is niet geheel geduid, maar tenminste twee exemplaren bestaan uit kunstmatige prielvormen door middel van afleggers. Nabij het nieuwe landhuis staan enkele oudere opgaande Hollandse linden en Zomerlinden. Nabij de rechthoekige vijvers staan enkele jongere opgaande Winterlinden.

Parkbosvak I-1 links ca. 1975, rechts 2012: iepenknotboompjes en overstaanders.

Iepen (*Ulmus* sp.)

Iepen zijn al eeuwenlang in cultuur. Iepen zijn als jonge of gehakte boom of schaduwvorm vrijwel niet te determineren. Mogelijke behoren ze deels tot de Ruwe iep (*Ulmus glabra*), Gladde iep (*Ulmus minor*) of hybride iepen (*Ulmus* x *Hollandica*). Vanaf de 16^e of 17^e eeuw zijn in Nederland en Vlaanderen hybride iepenvariëteiten op de markt gebracht. Ze behoren tot ons cultuurhistorisch erfgoed. Waarschijnlijk kwamen er vroeger op Berkenbosch meer iepen voor dan nu, ook in laanverband. Nu komen verspreid restanten van iepenhakhout voor, enkele uitgegroeid tot bomen. Opmerkelijk is het hakhout van lage knotboompjes. We zien ze vooral in het westelijke deel in de parkbosvakken. Bij de laatste gaat het deels om de zeldzame oude cultivar 'Major'. Uit recent DNA-onderzoek is echter gebleken dat 'Major' iepen genetisch zeer nauw verwant zijn aan de Gladde iep, zonder Ruwe iepkenmerken (Cox, Vanden Broeck en Van der Mijsbrugge, 2013).

Gelderse roos (*Viburnum opulus*)

Gelderse roos is een inheemse struik die in het struweel van de zee kust thuishoort. Volgens Van Haperen komt de struiksoort op Walcheren vrijwel niet in het wild voor. Op Schouwen wellicht wel (Maes 1995). Ook als sierstruik is de soort lang in gebruik en kan verwilderen. In een van de parkbosvakken is een dood exemplaar aangetroffen. Mogelijk hebben er vroeger meerdere op Berkenbosch gestaan.

BIJLAGE 2 - Digitaal rapport en excelbestand met veldformulieren van de inventarisatie

(op CD)

Stinzenflora tussen oude linden nabij het landhuis: Trompetnarcissen en Dichtersnarcissen.

Groep van Stengellose sleutelbloemen; de karakteristieke 'bakkruidjes' van Walcheren. Hier met violette kleurvariëteit.

